

Klink

toegezegd: De kwaliteitsregistratie moet zodanig uitontwikkeld zijn dat prestatiegegevens openbaar toegankelijk zijn voor patiënten en zorgverzekeraars. Die kwaliteitsregistratie is precies waar u om vraagt. Het feit dat nog niet over de hele linie zo wordt geregistreerd, kunt u zien als een vertaling van datgene waarvan ik meldde dat het uitontwikkeld dient te zijn. Daarmee kom ik dus ruimschoots tegemoet aan wat u hebt gevraagd. Met die andere twee criteria overbied ik datgene wat in de motie wordt gevraagd, dus deze is overbodig.

De **voorzitter**: Mijnheer Van Gerven, u moet zelf maar bekijken wat u beslist, maar ik zeg erbij dat ik dit debatje heb toegelaten, omdat wij ook in ons eigen reflectieproces hebben afgesproken selectiever om te gaan met de instrumenten van de Kamer. Als ik dan hoor dat dit allemaal is toegezegd, vraag ik mij wel af of wij verstandig bezig zijn. Dat wil ik u wel meegeven.

De heer **Van Gerven** (SP): Dat kan, maar ik heb het natuurlijk nagelezen. Zoals ik al zei, gaat het bij het dwingende karakter om niet uitstromen, tenzij het allemaal goed is geregeld.

De **voorzitter**: We gaan niet naar de inhoud, want daar weet ik niets van.

De heer **Van Gerven** (SP): Ja, maar het ging mij om het inhoudelijke punt dat wij niet de WBMV opheffen voor die ingrepen, totdat die registratie en de controle erop geregeld zijn. Dat heb ik niet overgehouden uit het debat dat wij hebben gevoerd. Als de minister die toezegging nu wel doet: niet uitstromen, pas nadat uit cijfers blijkt dat dit mogelijk is, dan zijn we waar we wezen moeten.

Minister **Klink**: Ik ga een herhaling niet als een toezegging kwalificeren. Dat zou een beetje al te dol zijn, want dat zou betekenen dat u iets afdwingt waarover ik bij wijze van spreken zelf ben begonnen.

De heer **Van Gerven** (SP): Als we het eens zijn, trek ik de motie in.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Van Gerven/Leijten (32123-XVI, nr. 5) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De vergadering wordt van 18.18 uur tot 20.00 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging Wetboek van Militair Strafrecht in verband met het opnemen van een strafuitsluitingsgrond voor rechtmatig geweldgebruik door militairen (31487, R1862).**

De **voorzitter**: Ik heet de bewindslieden van Justitie en Defensie van harte welkom en geef als eerste het woord aan de heer Boekestijn van de VVD. Mijnheer Boekestijn, u had geen spreektijd opgegeven.

De heer **Boekestijn** (VVD): Voorzitter. Rekent u maar op zes of zeven minuten.

De **voorzitter**: Het is wel prettig als u dat opgeeft zodat we kunnen plannen, maar dit is redelijk.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Boekestijn** (VVD): Voorzitter. Nederlandse militairen hebben in toenemende mate te maken met situaties waarin geweld moet worden gebruikt. Dat is bijvoorbeeld het geval in de Afghaanse provincie Uruzgan, maar dat gold ook al in onder meer de Iraakse provincie Al-Muthanna. Militairen krijgen voor dergelijke operaties een duidelijke geweldsinstructie mee die buitengewoon belangrijk is en op basis van vertrouwelijkheid voor Kamerleden ter inzage wordt gelegd. Nederlandse militairen moeten er vervolgens van op aankunnen dat als ze handelen in overeenstemming met die geweldsinstructie, zij vervolgens niet voor de rechter worden gedaagd. De voorgestelde wetswijziging voorziet hierin.

Het voorstel tot wetswijziging heeft een lange voorgeschiedenis. In de aangenomen motie-Van Baalen/Eijsink van 7 december 2004 werd gevraagd om advies van onafhankelijke deskundigen over het nemen van nadere maatregelen die een aanvullende garantie bieden voor het op juiste wijze omgaan met geweldsincidenten. De VVD-fractie was vervolgens zeer ingenomen met het advies van de commissie-Borghouts. Het is winst dat door de commissie-Borghouts vastgesteld werd dat bij de Koninklijke Marechaussee en het Openbaar Ministerie sprake was van een verdere professionalisering van de kennis van VN-resoluties, van de rules of engagement en van de daaruit afgeleide geweldsinstructies en soortgelijke documenten. De oprichting van het Expertisecentrum Militair Strafrecht OM in maart 2007 beschouwen wij ook als een belangrijke stap in de goede richting.

Dan was er de zaak Eric O. Het was natuurlijk verbazingwekkend dat er op een gegeven moment twijfel rees over de vraag of het OM wel of niet op de hoogte was van die geweldsinstructie toen men in de zaak Eric O. tot vervolging overging. Uiteindelijk werd duidelijk dat deze militair onder moeilijke omstandigheden heeft moeten handelen. Hij moest voorkomen dat weer een plundering van een container met spullen voor het Amerikaanse leger zou plaatsvinden. De betreffende militair had daarvoor onvoldoende mensen bij zich en er was sprake van een reële dreiging. Vervolgens werd de betreffende militair zowel door de Arnhemse rechtbank als het Arnhemse hof vrijgesproken, maar er was natuurlijk wel sprake van reputatieschade.

Door een dergelijke zaak kunnen ook andere Nederlandse militairen in onzekerheid raken of zij misschien niet ook zullen worden vervolgd wanneer zij handelen binnen het kader van de geweldsinstructie. Dat kan natuurlijk nooit de bedoeling zijn en zou juist negatieve gevolgen kunnen hebben voor het optreden van Nederlandse militairen in gevaarlijke situaties. Aangezien het voorliggende voorstel tot wijziging van het Wetboek van Militair Strafrecht nu duidelijk stelt dat een militair die geweld uitoefent in de rechtmatige uitoefening van zijn taak en in overeenstemming met de regels die voor de uitoefening van zijn taak zijn vastgesteld niet strafbaar is, hebben wij hier te maken met een stap vooruit. Wij vragen ons echter af of het niet beter zou zijn om nog

Boekestijn

een extra stap te zetten en wij denken aan een nieuw artikel 1, onderdeel A, lid 2. Daarbij zou het woordje "redelijkerwijs" worden opgenomen. "Niet strafbaar is de militair die er redelijkerwijs van uit mag gaan dat hij geweld gebruikt in de rechtmatige uitoefening van zijn taak en in overeenstemming met de regels die voor de uitoefening van die taak door het bevoegd gezag zijn vastgesteld." Dit amendement heeft tot doel in aanvulling op het bepaalde in artikel 43, lid 1, van het Wetboek van Strafrecht rechtvaardigingsgrond te creëren voor die militairen die geweld hebben gebruikt in de rechtmatige uitoefening van hun functie en waarvan bij voorbaat kan worden vastgesteld dat het redelijkerwijs in overeenstemming met de regels is geschied.

Wij stellen dus voor om een redelijkheidstoets in te bouwen. Militairen moeten soms in een split second een beslissing nemen om wel of niet geweld te gebruiken. Daarbij is de geweldsinstructie cruciaal. Er is echter natuurlijk altijd een grijs gebied waarbij rekening gehouden moet worden met feiten en omstandigheden. Zo opereren militairen vaak onder grote tijdsdruk, zijn ze vaak zeer vermoeid en kunnen ze soms lange tijd geen voedsel tot zich nemen. Verder moeten ze soms heel ingewikkelde afwegingen maken, waarbij ze later niet alleen op operationele aspecten kunnen worden afgerekend, maar ook op de juridische component en de politieke impact van hun beslissing. Het betreft overigens niet alleen generaals en kolonels, maar ook militairen met een lagere rang.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Wat verstaat de heer Boekestijn eigenlijk onder "redelijk". "Redelijk" is immers een woord dat voor interpretatie vatbaar is. Verder is de redelijkheidstoets altijd al ingebouwd, want die toets heet "mijnheer de rechter". De rechter beoordeelt de omstandigheden en of een verdachte, gezien de omstandigheden, iets aan te rekenen valt. Ik zou denken dat wij geen redelijkheidstoets in het Wetboek van Militair Strafrecht moeten opnemen als wij dat bij andere wetten ook niet doen.

De heer **Boekestijn** (VVD): U zegt terecht dat het oordeel over de vraag of het optreden redelijk was aan de rechter is. Door het artikel te veranderen wil ik de rechter de ruimte geven voor een redelijkheidsoverweging. Daarmee bedoel ik dat hij met feiten en omstandigheden rekening moet kunnen houden. Het probleem is dat het nu onduidelijk is of dat mag. Er wordt immers uitgegaan van een soort mathematische interpretatie van de geweldsinstructie. Ik heb echter zelf vastgesteld dat een militair er soms onder moeilijke omstandigheden van uitgaat dat hij binnen de geweldsinstructie heeft geopereerd en de rechter vervolgens vaststelt dat die veronderstelling gerechtvaardigd was. Ik wil de rechter met andere woorden de ruimte geven voor een redelijkheidstoets en hem verplichten om er in de motivatie van zijn uitspraak rekening mee te houden.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Ik krijg het gevoel dat de heer Boekestijn een veel groter probleem signaleert, namelijk dat de rechter niet automatisch een redelijkheidstoets in zijn vonnis meeneemt en niet altijd kijkt naar de feiten en omstandigheden van een mogelijk delict. Ik vind het voorstel van de heer Boekestijn een rareiteit. Kan hij misschien een voorbeeld geven waaruit blijkt dat zijn voorstel een oplossing is voor een reëel

probleem? Kan hij een voorbeeld geven van een rechter die niet heeft gekeken naar de omstandigheden, die als een computer de wet heeft toegepast en vervolgens besloten heeft dat iemand schuldig is?

De heer **Boekestijn** (VVD): Ik denk dat er rechters zijn die hun oordeel baseren op een mathematische interpretatie van de wet. Het is met andere woorden wel degelijk van belang om te onderzoeken of je door dit artikel van het wetsvoorstel te veranderen de rechter de ruimte geeft om zo'n toets uit te voeren en of je hem zo kan verplichten om in de motivatie van zijn vonnis daarop expliciet in te gaan.

De achtergrond van mijn voorstel is ...

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. Staat u mij toe. Ik zie in het amendement niet ...

De **voorzitter**: Het helpt meestal als u eerst naar het antwoord luistert en pas daarna een vraag stelt. Dat zou ik dit keer ook willen doen. Mijnheer Boekestijn, u maakt uw antwoord af en vervolgens kan mevrouw Van Velzen nog een vraag stellen.

De heer **Boekestijn** (VVD): Onze militairen opereren in situaties die worden gekenmerkt door asymmetrie. Wij houden ons als rechtsstatelijk land aan allerlei regels, maar onze tegenpartij hoeft zich aan geen enkele regel te houden. Dat is nadelig voor onze militairen. Mijn fractie wil natuurlijk vasthouden aan de geweldsinstructie, want die is heel belangrijk. Tegelijkertijd zien wij grijze gebieden. Militairen moeten soms in een split second beslissen of ze wel of geen geweld gaan gebruiken. Dat is heel erg moeilijk. De verantwoordelijkheid voor die beslissing wil ik niet alleen bij de militair leggen, maar ten dele ook bij de overheid. Dat doe ik door dat woordje "redelijkerwijs" in te voegen. Daardoor kan de rechter namelijk met feiten en omstandigheden rekening houden.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Welke wetten wilt u verder nog wijzigen? Er zijn namelijk meer sectoren waarin men legitiem geweld mag gebruiken. In die sectoren is geen sprake van een Boekestijntoets. Wilt u voor die sectoren ook zo'n toets invoeren?

De heer **Boekestijn** (VVD): Wij spreken vandaag over het Wetboek van Militair Strafrecht. Ik vind het een serieus probleem. Ik vind verder dat wij moeten nadenken over mogelijkheden om onze militairen, die vaak in een asymmetrische situatie hun beslissingen moeten nemen, zo goed mogelijk te ondersteunen. Mijns inziens biedt het woordje "redelijkerwijs" onze militairen meer garanties en daarom sta ik vierkant achter mijn amendement.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Dit voorstel van wetswijziging ligt al driekwart jaar voor bij de Kamer. Ik heb twee vragen aan de heer Boekestijn. Ten eerste: ik heb het afgelopen jaar in het debat nooit begrepen van de heer Boekestijn dat er iets aan de orde zou zijn om dit te veranderen. Het is immers altijd zo dat uitgegaan wordt van de praktische uitvoering en werking ervan. Het woord "redelijkerwijs" heb ik nog nooit van hem vernomen in een ander debat hierover, waar het de mensen, de militairen aanging en waarover hij zich met

Boekestijn

mij terecht zorgen maakt, waar nodig. Ik wil hierop graag een reactie.

Ten tweede: wij hebben dit amendement zojuist van de heer Boekestijn mogen ontvangen, dus misschien heb ik het nog niet goed begrepen. Als ik het echter goed begrijp, zegt de heer Boekestijn dat hij de rechter wil verplichten bij zijn motivering rekening te houden met de specifieke omstandigheden bij de uitoefening van de taken van de militair. Als ik het goed begrijp, zegt hij dat. Mijn vraag is dan de volgende: is het niet zo dat wij in dit land van iedere rechter mogen verwachten dat hij een motivering heeft voor hetgeen hij oplegt, doet, zegt, et cetera? Dat lijkt mij gelden voor iedere rechter in iedere situatie, overigens los van militairen.

De heer **Boekestijn** (VVD): Uw eerste vraag is waarom ik er zo laat mee kom. Wij hadden hier vanavond niet gestaan als ik dit debat niet had aangevraagd. Ik heb dit debat aangevraagd. Anders was het een hamerstuk geworden, toch? Er werd ons gevraagd of wij wilden reageren of niet. Toen heb ik gezegd dat ik graag een verhaal wil houden. Dat heb ik als eerste gedaan.

Met het tweede heb ik helemaal geen moeite. Het is buitengewoon lastige materie, dus ik heb tot op het laatste moment met allerlei mensen overlegd wat de beste oplossing zou zijn.

Nu uw inhoudelijke punt, want dat is wel belangrijk. Ik denk echt, als wij alleen maar vasthouden aan de oude tekst waarin staat dat er geweld gebruikt wordt in het kader van de rechtmatige uitoefening van de taken en in overeenstemming met de regels, dat de rechter dan minder ruimte heeft dan ik wil. Ik vind namelijk echt dat er een grijs gebied is. Dat vind ik echt. Ik vind ook dat wij de verantwoordelijkheid van militairen niet alleen op de schouders van militairen kunnen leggen, maar dat we deze ook bij de overheid zelf moeten leggen. Dat zouden wij kunnen doen door rekening te houden met die feiten en omstandigheden. Het is niet zo dat elke rechter dat altijd en overal doet. Er is wel eens wetenschappelijk onderzoek gedaan naar rechters. Rechters komen op basis van hetzelfde wetboek soms tot verschillende oordelen. Dat weten wij allemaal. Met andere woorden: door dit explicieter te maken, hoop ik recht te doen aan feiten en omstandigheden.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Het debat is door vele leden van de commissie aangevraagd, maar dat terzijde.

De heer Boekestijn zei zojuist dat rechters af en toe verschillende interpretaties geven van hetgeen zou moeten kunnen gebeuren. Ik begrijp dat hij daar zelf wetenschappelijk onderzoek naar heeft gedaan. Mijn vraag is deze. De heer Boekestijn wil een redelijkheidstoets invoeren en heeft het over het woord "redelijkerwijs". Denkt hij dan niet dat rechters vervolgens wederom een eigen interpretatie daaraan geven? Het eerste punt begrijp ik overigens niet. Ik vind dat de heer Boekestijn nogal een uitspraak doet. Misschien kan hij dit toelichten. Het tweede punt begrijp ik al helemaal niet, want de heer Boekestijn overtuigt op geen enkele wijze van datgene waar hij naartoe wil. Als hij probeert mij te overtuigen, zal dat echt moeten gebeuren met argumenten en niet met wat mij overkomt als een gevoel.

De heer **Boekestijn** (VVD): Een rechter leest de wet. Als de rechter het woordje "redelijkerwijs" niet leest, moet hij ervan uitgaan dat het geweld gebruikt wordt in de

rechtmatige uitoefening van de taak en in overeenstemming met de regels. De rechter heeft dan geen enkele speelruimte. Als het woord "redelijkerwijs" daarvoor komt, kan de rechter dat gebruiken, en zeggen: ik vind dat ik rekening moet houden met feiten en omstandigheden. Dit is een heel helder verhaal. Het woord "redelijkerwijs" maakt een groot verschil in dit artikel. Daarom maak mij er ook zo druk over.

De **voorzitter**: Uw conclusie, mevrouw Eijsink?

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): De conclusie is dat ik het nog niet begrijp.

De heer **Knops** (CDA): Dat kan en mag niet de eindconclusie van dit debat zijn, dus ik ga nog even door. Ik begrijp van de heer Boekestijn dat hij zegt: wij moeten duidelijkheid creëren met deze wetswijziging. Het moet duidelijk zijn voor iedereen – zowel voor de militairen binnen de rules of engagement, als voor rechters – waarom men aan toe is. De heer Boekestijn zei net letterlijk: ik zou dit graag wat explicieter willen maken. Feitelijk maakt hij het echter implicieter door het woord "redelijkerwijs" toe te voegen. Ook in de toelichting komt dat een aantal keren voorbij. Wat is uw reactie daarop, mijnheer Boekestijn?

De heer **Boekestijn** (VVD): Ik geloof dat dit onjuist is, en wel hierom. Als we het artikel laten zoals het is, zal de rechter kijken of het handelen van de militair in overeenstemming is met het rechtmatig uitoefenen van zijn taak. Dat kan de rechter gewoon afvinken. Ik probeer een klein beetje ruimte te maken voor situaties waarin een militair zelf denkt dat hij in de geest van de geweldsinstructie bezig was, terwijl dat feitelijk misschien niet zo was. Dat kan komen door heel specifieke omstandigheden, waarbij hij in een split second beslissingen moest nemen, terwijl hij misschien al wel 20 uur lang onder druk stond. U kunt er van alles bij bedenken. Dan vind ik dus dat we de geweldsinstructie niet mathematisch moeten toepassen en daarmee de ellende bij de militair neerleggen. Dan moeten we de militair beschermen, temeer daar hij zich bevindt in een asymmetrische situatie met een tegenpartij die alles mag. De taliban mag alles wat je maar kunt bedenken.

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. Daar zijn wij het over eens. Deze situaties kunnen optreden in heel complexe omstandigheden. Waar het feitelijk om gaat, ook bij het voorstel van de heer Boekestijn, is dat we ook duidelijkheid willen creëren voor de militairen. Als ik als militair in het uitzendgebied zit en rules of engagement heb die volstrekt helder zijn, en ik word ook nog geconfronteerd met het woord "redelijkerwijs", dan zou ik kunnen denken: die rules of engagement zijn niet helemaal precies, ik kan er ook wel overheen gaan, want de rechter kijkt er toch nog naar. Terwijl die rechter altijd – ik sluit mij aan bij de voorgaande interrupties – het rechtmatigheidsprincipe, het redelijkheidsprincipe en de omstandigheden moet meewegen.

De heer **Boekestijn** (VVD): Het probleem is dit. U zou gelijk hebben als de geweldsinstructie altijd zo helder zou zijn dat zich geen grijze gebieden voordoen. Juist omdat feiten en omstandigheden heel specifiek kunnen zijn, is de toepassing van de geweldsinstructie niet

Boekestijn

zwart-wit, maar zijn er grijze gebieden. Ik vind dat de mathematische toepassing van de geweldsinstructie niet past bij de werkelijkheid waarin onze militairen moeten opereren. Bij die realiteit wil ik graag aansluiten. Het gevaar is dat wij het idee vasthouden dat de geweldsinstructie altijd geheel helder is, dat je daarmee uit de voeten kunt en dat die instructie altijd kan worden toegepast, want dat leidt bij onze militairen ook tot terughoudendheid. Dan denken zij namelijk: we doen het maar beter niet, want we weten niet of we nog wel binnen de instructie zitten. Dat kan militairen in heel gevaarlijke omstandigheden brengen. Het is een heel complexe materie.

De heer **Knops** (CDA): Dat ben ik met u eens, mijnheer Boekestijn. We hebben de trias politica. Wij maken hier de wetten in dit huis en er zijn anderen die kijken hoe die wetten worden nageleefd en of dat in alle redelijkheid is gebeurd of niet. Daar hebben wij rechters voor. Feitelijk gaat u nu op de stoel zitten van de rechter.

De heer **Boekestijn** (VVD): Nee, wij maken wetgeving ...

De heer **Knops** (CDA): Ik ben aan het woord, volgens mij.

De **voorzitter**: De heer Knops stelt een vraag.

De heer **Knops** (CDA): U stelt een redelijkheidstoets voor, dus u gaat eigenlijk op de stoel van de rechter zitten en u gaat dat invullen. Mag ik u eens vragen om die redelijkheidstoets hier in te vullen? Waar denkt u dan aan? Wat voor redelijkheidsoverwegingen zou u expliciet willen maken, om in uw bewoordingen te spreken?

De heer **Boekestijn** (VVD): Ik heb al een aantal overwegingen genoemd en zal dat zo weer doen. Wij maken hier de wetten, want wij zijn een medewetgevend orgaan. De rechter interpreteert deze en past ze toe. Met andere woorden: ik zit niet op de stoel van de rechter. Ik zeg zelfs dat de redelijkheidstoets door de rechter moet worden gedaan. De trias politica is geheel intact. Dan uw tweede voorbeeld. Wat is dat dan, redelijkerwijs? Ik zal u iets noemen. Stelt u zich eens voor dat die militairen opereren in een ongelofelijk onoverzichtelijke situatie, waarbij zij in een zeer hoog geweldsspectrum zitten. Hoe groter de onoverzichtelijkheid en hoe hoger het geweldsspectrum, hoe meer ruimte er is in de geweldsinstructie. Dat is logischerwijs zo. Stelt u zich nu eens voor dat ze daar dus zitten, in een situatie waarbij zij al lang onder vuur hebben gelegen, waarbij het erop of eronder was – dat is ook heel interessant natuurlijk – waarbij ze zeer vermoeid zijn en lange tijd niet hebben kunnen eten. Dat zijn allemaal dingen waarvan ik vind dat ze meegewogen moeten worden door de rechter in het totale oordeel. Dat is mijn antwoord.

De **voorzitter**: Dank u wel. Volgens mij bent u bijna klaar.

De heer **Boekestijn** (VVD): Ik heb nog één klein stukje. Ik heb de feiten en omstandigheden genoemd. Militairen opereren vaak onder grote tijdsdruk, ze zijn soms zeer vermoeid, het is een vrij ingewikkeld afwegingsproces, het betreft vaak militairen met een lage rang en hoe onoverzichtelijker de situatie is, hoe hoger het gewelds-

niveau en hoe meer ruimte er komt bij de toepassing van de rules of engagement. Bij toepassing van de geweldsinstructie moet rekening worden gehouden met feiten en omstandigheden. Dat laatste betekent dat de overheid niet alle verantwoordelijkheid voor de opvolging van de instructies bij de militair kan leggen, maar dat zij zelf ook een deel op zich neemt door rekening te houden met feiten en omstandigheden. Vandaar ons voorstel om het woord "redelijkerwijs" op te nemen. Wat is het oordeel van de minister daarover?

Nu wij er toch over spreken: waarom staat er in artikel 1, onderdeel A, lid 2, het woord "en" in plaats van het woord "of"? Moet een militair aan allebei de voorwaarden voldoen, dus geweld gebruikt in de rechtmatige uitoefening van zijn taak en in overeenstemming met de regels, of is een van de twee voldoende?

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Ik heb altijd begrepen dat onze militairen getraind worden voor situaties zoals u die beschrijft, mijnheer Boekestijn, en dat zij heel goed worden getraind. Ik hoorde u in het rijtje van argumenten – misschien heb ik het niet goed gehoord, dus vraag ik het na – noemen dat het vaak de lagere rangen zijn. Wat bedoelt u daarmee?

De heer **Boekestijn** (VVD): Je zou kunnen denken dat het generaals of kolonels zijn, maar het betreft dus ook subalterne officieren. Het betreft dus heel veel militairen. Ik kom voor hen op. Mijn hele actie is erop gericht om deze mensen, die onder heel moeilijke omstandigheden moeten opereren, rechtsbescherming te geven.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): U gebruikt ongelooflijk veel woorden, maar ik heb het nog niet goed begrepen. Dat ligt vast aan mij. U sprak net ineens over de lagere rangen. Wat bedoelt u daarmee? U weet toch wel wie er de poort uitgaan? Wat bedoelt u met lagere rangen?

De heer **Boekestijn** (VVD): Ik bedoel dat het niet alleen om generaals en kolonels gaat, maar ook om subalterne officieren. Het betreft dus heel veel mensen. Ik geloof niet dat wij hier een wereldoorlog over hoeven te starten.

De **voorzitter**: Daar zou ik überhaupt niet voor zijn. Ik geef het woord aan de heer Knops.

□

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. De voorliggende wetswijziging in verband met het opnemen van een strafuitsluitingsgrond voor rechtmatig geweldgebruik voor militairen heeft tot belangrijkste doel het scheppen van duidelijkheid in de bijzondere situaties waarmee Nederlandse militairen in de uitoefening van hun taak worden geconfronteerd. Dat gebeurt enerzijds om hun optreden op basis van de per missie opnieuw vast te stellen rules of engagement te bepalen en anderzijds om een militair die handelt binnen die rules of engagement te vrijwaren van strafrechtelijke vervolging van zijn of haar daden.

In de huidige situatie zal de staat van oorlog zoals oorspronkelijk benoemd in de wet, en dan met name oorlog waarbij vanaf Nederlands grondgebied zou moeten worden opgetreden, hopelijk niet meer plaatsvinden. De Nederlandse krijgsmacht opereert wel sinds de

Knops

jaren negentig veelal expeditionair en verdedigt nationale en internationale belangen elders. De wetgeving hoort hierbij aan te sluiten, vooral omdat een aantal recente ervaringen de discussie hierover heeft aangezwengeld. Het moet echter ook vanuit de overtuiging dat als wij Nederlandse militairen naar het buitenland sturen om hun taak te vervullen, wij moeten voorkomen dat zij, hoewel zij militair-operationeel goed zouden kunnen handelen, terechtkomen in een juridische twiilight zone die hun eigen rechtspositie aantast en ze daarmee onnodig kwetsbaar zou maken.

De commissie-Borghouts heeft een aantal aanbevelingen gedaan dat zijn neerslag vindt in het voorliggende wetsvoorstel. Al bij de inbreng in het verslag heeft mijn fractie aangegeven dat zij blij is met het wetsvoorstel en mede naar aanleiding van de nota naar aanleiding van het verslag geen aanleiding ziet verdere opmerkingen te maken of kanttekeningen te plaatsen. Wetgeving volgt meestal de realiteit van alledag, zo ook in deze kwestie. Door deze wet zo spoedig mogelijk in werking te laten treden, wordt voorkomen dat er een juridisch niemandsland ontstaat waarin de rechtsbescherming van de individuele militair onduidelijk en onvolledig is. Dat willen wij voorkomen. Daarom stemmen wij in met het voorstel.

De heer **De Roon** (PVV): Voorzitter. Onze Nederlandse militairen hebben een niet te onderschatten taak. Zij zorgen voor vrede en veiligheid in eigen land en daarbuiten. Zij treden overal ter wereld op, onder de zwaarste omstandigheden. Zij leveren een belangrijke bijdrage aan stabiliteit en vrijheid in de wereld. De Nederlandse samenleving is daarmee gediend.

Maar tijdens hun inzet, waarbij zij regelmatig geweld en soms, misschien wel vaak, stevig geweld toepassen, zijn zij tegelijkertijd vaak ook doelwit van geweld. Het mag niet zo zijn dat onze militairen, die dat onder die moeilijke omstandigheden allemaal moeten doen, gemakkelijk, te gemakkelijk niet alleen doelwit van fysiek geweld zijn in het slagveld, maar achteraf ook nog schietschijf voor juristen worden. Rechtszekerheid is van belang, omdat de militair zich uiteindelijk voor de Nederlandse rechter moet kunnen verantwoorden voor het aanwenden van geweld. Als een Nederlandse militair dus iemand verwondt of doodt, dan is dat mogelijk een strafbaar feit en dat moet dan, zo nodig, worden onderzocht.

In het wetsvoorstel dat voorligt, wordt gepoogd om de normering nog wat aan te scherpen, waardoor er meer duidelijkheid ontstaat en waardoor er meer zekerheid voor militairen ontstaat. Ik denk dat dit op zich een goede ontwikkeling is en dat wat met het wetsvoorstel wordt beoogd, ook wel naderbij komt, maar het blijft zo dat militairen nooit immuun worden voor het strafrecht en dat er ook nooit absolute zekerheid voor hen kan worden geschapen. De poging die de heer Boekestijn met zijn amendement doet om die redelijkheidstoets in te voeren, begrijp ik wel. Ik heb ook wel sympathie voor dat streven, maar hoe wij de zaak ook wenden of keren, ook met dat amendement is er natuurlijk nooit tevoren absolute zekerheid voor een militair over de vraag hoe de zaak waarbij hij betrokken raakt, juridisch wordt beoordeeld. Het is wel wenselijk dat er zoveel mogelijk

zekerheid ontstaat, ook tevoren, maar absolute zekerheid heb je natuurlijk nooit.

Dat brengt mij bij het volgende punt. De aanscherping van de regelgeving zoals in dit wetsvoorstel wordt beoogd en ook wel naar mijn idee gerealiseerd, leidt dus niet tot die absolute zekerheid. Dus ook met de aanscherping van de normen, zoals dit wetsvoorstel ons biedt, valt niet uit te sluiten dat de militair toch wel degelijk op een gegeven moment door de jurist op de korrel wordt genomen. De vraag is dan – ik wil graag een antwoord van de bewindslieden – hoe het precies is gesteld met een adequate rechtsbijstand voor de militair. Als de militair geweld heeft gebruikt en de Koninklijke Marechaussee komt hem daar vragen over stellen, is er dan altijd rechtsbijstand voor de militair beschikbaar, ook bijvoorbeeld in Afghanistan?

In ons Nederlandse strafrechtstelsel voor de gewone burgers in Nederland gaan wij steeds meer in de richting van een situatie waarin iemand, als hij op het politiebureau moet worden gehoord, tevoren contact kan hebben met een raadsman en een raadsman kan raadplegen. Er zijn ook mensen die ervoor pleiten dat die raadsman ook bij dat eerste politieverhoor aanwezig kan zijn. Mijn vraag met name aan de minister van Justitie, maar ook aan de minister Defensie is hoe wij dit allemaal moeten zien voor onze militairen in Afghanistan die, zoals door vorige sprekers al uiteen is gezet, onder bijzonder moeilijke omstandigheden moeten opereren en die wel degelijk ook juridisch op de korrel kunnen worden genomen door de Koninklijke Marechaussee ter plaatse. Is er of wordt voorzien in adequate rechtsbijstand juist voor hen die voor ons en voor onze belangen, voor de Nederlandse belangen, en de belangen van de rechtsorde opkomen? Worden zij vanaf het begin door de overheid voorzien van adequate rechtsbijstand? Dat is volgens mij nog een belangrijk punt dat open ligt, als wij ernaar streven – dat ligt besloten in dit wetsvoorstel en dat onderschrijf ik ook – om wat meer zekerheid te creëren.

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. Hoorde ik de heer De Roon zojuist, toen hij zijn betoog begon, zeggen dat hij eigenlijk vindt dat deze wet nog onvoldoende is om de rechtsbescherming van de militair te bewaken?

De heer **De Roon** (PVV): Nee, dat heb ik niet gezegd en ook niet bedoeld te zeggen. Ik heb wel bedoeld te zeggen – ik hoop dat u dat kunt begrijpen – dat er altijd een moment komt waarop je geen zekerheid hebt en waarop je het oordeel van een rechter moet afwachten, hoe scherp en helder wij de normering ook proberen te maken. De heer Boekestijn probeert dat probleem min of meer te dichten met zijn amendement. Ik denk niet dat dit gaat lukken, maar laten wij daar nu niet al te diep op ingaan. Het blijft zo dat je in situaties kunt komen waarin je niet van tevoren al kunt zeggen: militair, je kunt er zeker van zijn dat je niet zult worden veroordeeld. Toetsing door een rechter blijft dus essentieel, maar het is wel van het grootste belang dat rechtsbijstand is gewaarborgd vanaf het begin dat een persoon op de korrel wordt genomen door een jurist. Dat is mijn vraag aan de bewindslieden en daarmee wilde ik mijn eerste termijn beëindigen.

De heer **Boekestijn** (VVD): In dit leven is helaas geen 100% zekerheid te krijgen, zeker niet op dit terrein. Daar

De Roon

hebt u volkomen gelijk in. Bent u het echter met mij eens dat het wenselijk zou zijn dat wij bij de rechtspositie van militairen die onder moeilijke omstandigheden in den vreemde werken, rekening houden met feiten en omstandigheden? Als je daar wel rekening mee houdt, dan verbetert dat hun rechtspositie. Een redelijkheidstoets vergroot dus de kans dat de rechtspositie sterker wordt. Bent u het met die redenering eens?

De heer **De Roon** (PVV): Die redelijkheidstoets past de rechter altijd al toe, zonder dat dit in de wet is opgenomen op de wijze die u voorstelt. De rechter streeft na om nooit onredelijk te zijn maar juist redelijk, en om rekening te houden met alle feiten en omstandigheden die van belang zijn voor de uiteindelijke beoordeling van een gedraging. Daarbij gaat het om feiten en omstandigheden van objectieve aard, maar ook om feiten en omstandigheden die in de persoon zijn gelegen, zoals de omstandigheden die u aanhaalde. Iemand is bijvoorbeeld extreem vermoeid doordat hij een zware taak moet uitoefenen en hij heeft daardoor twintig uur niet gegeten. Dat zijn allemaal omstandigheden die de rechter ook hanteert en waar hij ook acht op slaat zonder dat wij dat, op de wijze die u voorstelt, in de wet zetten. Voorlopig heb ik de indruk dat de rechter al doet wat u beoogt, al ga ik natuurlijk nog goed nadenken over uw amendement.

De **voorzitter**: Tot slot.

De heer **Boekestijn** (VVD): De rechter doet dat nu zeker al, maar dat geldt niet voor alle rechterlijke beslissingen. De kans dat hij daarvan afwijkt, wordt minder als wij het vastleggen in het artikel. Dat is mijn argument.

De heer **De Roon** (PVV): Nu spreekt u een soort wantrouwen jegens rechters uit. Ik heb geen reden om op dit moment dat wantrouwen met u te delen.

De heer **Boekestijn** (VVD): Daar is een goed argument voor, namelijk dat de rechter daar, bij de motivatie die hij maakt, door deze verandering ook expliciet rekening mee kan houden.

De **voorzitter**: Het was u wellicht ontgaan, maar ik had hiervoor al "tot slot" gezegd. Mijnheer De Roon, u kunt nog rustig antwoord geven als u dat wilt.

De heer **De Roon** (PVV): Nee, ik laat het hierbij.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. De wijziging van het Wetboek van Militair Strafrecht die nu voorligt, komt voor ons niet onverwacht. Wij hebben lange discussies gevoerd over het rapport van de commissie-Borghouts en over de juridische situatie die is ontstaan rondom de schietpartij waar Eric O. bij was betrokken. De achtergrond is dus bekend: het moet duidelijk zijn wat een militair wel en niet mag, wanneer hij rechtmatig geweld mag uitoefenen en wanneer hij geen geweld mag uitoefenen. Bovendien stamt deze wet uit 1903. Het is dus ook niet zo gek dat wij de definitie van oorlog en gewapend conflict aanpassen aan de moderne tijd.

Onze fractie heeft nog een tijd stilgestaan bij het gegeven dat deze wet is gebaseerd op een uitsluitings-

grond. Zij heeft zich afgevraagd of het niet zinniger zou zijn om vast te leggen wat een militair niet mag, om aan te geven wanneer hij strafbaar zou zijn. Maar aangezien wij in deze tijd werken met rules of engagement, geweldsinstructies, die vaak per operatie en soms per gebied en per militair wisselen, is het onmogelijk om duidelijk te maken wat een militair niet mag. Het lijkt onze fractie dan ook redelijk om te werken met een strafuitsluitingsgrond. Dat de rules of engagement voor de gewone burger geheim en onbekend zijn en voor de Kamer vaak slechts vertrouwelijk ter inzage zijn, maakt het enigszins moeilijk. Daarmee is de toets of een militair redelijkerwijs geweld had mogen gebruiken, niet altijd even goed te volgen voor de buitenwereld. Dit is echter eigen aan het militaire beroep. Daarnaast heeft een militair een grote verantwoordelijkheid. Omdat een militair bewapend is, mag hij beslissen over leven en dood.

Wij vinden het goed dat een militair, en iedereen die een beroep heeft waarbij een wapen wordt gedragen, daar verantwoording voor aflegt. Daarvoor moet er voldoende militaire expertise zijn bij het OM. Wij hebben de discussie hierover al eerder gevoerd in de Kamer, ik meen in 2003 of 2004. Indertijd heeft Defensie ook aangegeven dat de militaire expertise bij de militaire kamer wel degelijk aanwezig is en dat ook voldoende militairjuridische assistentie aanwezig is. Ik vraag beide bewindspersonen of dit nu, vijf jaar later, nog steeds op orde is. Is deze expertise bijvoorbeeld niet weggevallen door bezuinigingen of andere wisselingen van de wacht? Dat is voor ons erg belangrijk. Wij zijn ook benieuwd of het OM nog steeds met grote regelmaat bezoeken aflegt aan de conflictgebieden, opdat men juist op de hoogte is van feiten en omstandigheden waaronder militairen opereren. Deze praktijkkennis vindt mijn fractie erg belangrijk.

Het verbaast mij heel erg dat de heer Boekestijn zo ontzettend last minute met dit amendement komt. De behandeling van de wetwijziging staat al ongeveer driekwart jaar op de agenda. Aan de schriftelijke behandeling heeft hij niet eens meegedaan. Het laatste verbaast mij zeer. Als hij dit wetsvoorstel zo onredelijk vindt dat er een redelijkheidstoets moet worden ingebouwd, wist hij dat driekwart jaar geleden toch ook wel? Militairen worden getraind en zij moeten goed worden getraind. Zij moeten zo worden getraind dat de regels goed erin zijn gedriild en dat hun duidelijk is wat de rules of engagement zijn als sprake is van een lange operatie waarbij de rantsoenen op raken en waarbij sprake is van slaapttekort. Als fouten worden gemaakt die gezien de omstandigheden rond dat incident niet aan de militair zijn toe te rekenen, moet de rechter daar kennis van nemen en daar in alle wijsheid een oordeel over vellen. Zo werkt ons rechtssysteem. Wij moeten de rechter daarbij in zijn waarde laten en niet specifiek een uitzondering maken voor het militair strafrecht. Sterker nog, ik vind het niet wijs om deze toets specifiek in dit wetsvoorstel in te brengen. Ik doe een appel op hem om dit amendement gewoon in alle redelijkheid in te trekken. Zo niet, dan mag duidelijk zijn dat mijn fractie daar niet mee zal instemmen.

Ik ga ervan uit dat de bekendheid met de regels goed is geregeld. Ik vraag voor de zekerheid aan de minister van Defensie of onze militairen die in verre conflicten verantwoordelijk werk moeten doen, voldoende op de hoogte zijn van alle regels die gelden: de rules of

Van Velzen

engagement en de tussentijdse wijzigingen. Is in alle rangen – de heer Boekestijn sprak over lagere regionen – bekend welke rechten zij hebben? Het moet duidelijk zijn dat een militair die zich aan de regels houdt in een oorlog, in een gewapend conflict, in principe niet strafbaar is. Echter, zelfs een militair die zich aan de regels houdt en geweld gebruikt, moet verantwoording afleggen. Zo werkt het en dat lijkt mij bijzonder goed. Dat is namelijk een teken van beschaving. Degene die geweld gebruikt, moet zich daarvan rekenschap geven en moet daarvoor verantwoording afleggen.

Tot slot. Er is geen sprake van een mathematische toets bij een rechter. Een rechter die als een wiskundige handelt, moet mijns inziens worden voorgedragen aan de Hoge Raad om ontslagen of geschorst te worden. Dat is namelijk niet de manier waarop de rechterlijke macht zou moeten werken. Wij hebben hier overigens gisteren een debat over gevoerd met de minister van Justitie. Een rechter moet de wet kennen en niet als een computer handelen, maar feiten en omstandigheden wegen en een zinnig vonnis vellen.

□

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Voorzitter. De commissie-Borghouts werd ingesteld naar aanleiding van een motie van oud-collega Van Baalen en mijzelf. Het rapport bevat een aantal zeer waardevolle aanbevelingen. Ik complimenteer de commissie-Borghouts met haar werk. Mijn fractie is van mening dat na de implementatie van een aantal van deze aanbevelingen uit het rapport al veel is verbeterd in de rechtsbescherming van militairen. Het is goed dat zowel bij het OM als bij de Koninklijke Marechaussee de laatste jaren flink aan extra expertise is opgebouwd, opdat onduidelijkheden, zoals die in de zaak Eric O. speelden, in de toekomst kunnen worden voorkomen.

Toch hebben wij nog een aantal vragen. Deze richten zich onder meer op de procedurele afhandeling na een incident. Volgens het huidige wetsvoorstel zal, nadat een incident heeft plaatsgevonden, iedere betrokkene in principe de status van getuige krijgen. Pas als blijkt dat sprake is van onrechtmatig gebruik van geweld, zal iemand als verdachte worden aangemerkt. Wanneer wordt duidelijk of sprake is van onrechtmatig gebruik van geweld en hoe worden de rechten van iemand die aangemerkt is als verdachte gewaarborgd?

Vervolgens kom ik bij de situatie waarin een militair daadwerkelijk voor de rechter moet verschijnen omdat hij verdacht wordt van het onrechtmatig gebruik van geweld maar vrijgesproken wordt, op welke grond dan ook. Hoe wordt de naam van deze militair gezuiverd? Het carrièreperspectief binnen Defensie van een militair die betrokken geweest is bij een rechtszaak wordt er op zijn zachtst gezegd niet beter op. Ook al is hij nergens voor veroordeeld, zijn aanmerking als verdachte blijft vermeld staan in zijn juridische gegevens. Omdat een militair bij het maken van een carrière binnen de Defensie-organisatie afhankelijk is van de hiërarchische structuur, weet hij niet op welke wijze zijn rechtsverleden een ballast is in zijn carrière. Ik vraag de bewindslieden om in overleg met de militaire vakbonden te onderzoeken hoe een en ander maximaal gewaarborgd kan worden en daarover een brief naar de Kamer te zenden. Wij hechten hieraan zeer, omdat het voor een militair moeilijk is om zijn dossier te zuiveren.

Verder vraag ik de bewindslieden of het niet goed zou zijn als het OM voorafgaand aan de start van een militaire operatie de rules of engagement doorneemt en daarvan een interpretatie geeft. Ik weet niet hoe het op dit moment gaat. Ik heb deze vraag eerder gesteld. Zou het OM kunnen kijken of er mogelijk sprake is van knelpunten? Ik ben het eens met de opmerking van collega Van Velzen dat de rules of engagement geheim zijn en dat niemand die kan inzien. Op welke wijze krijgt het OM inzage en hoe wordt de rechtmatigheid van geweld beoordeeld? Dit is voor ons een heel belangrijk punt.

Wanneer een militair maximaal is voorbereid op zijn werkzaamheden – en ik vertrouw de ministers in dezen zeer – wordt de kans dat hij buiten de geweldinstructie om handelt, geminimaliseerd. Het is goed om te weten of deze geweldsinstructie voldoende getraind en getoetst wordt.

In het kader van de samenwerking met buitenlandse militairen, zoals dat nu gebeurt in Uruzgan, kan in de hitte van de strijd een onwerkbaar situatie ontstaan als een Nederlandse militair schouder aan schouder vecht met een buitenlandse militair die meer of andersoortige middelen tot zijn beschikking heeft. Dergelijke praktijk-situaties kunnen wij ons voorstellen. Hoe kan dit worden voorkomen? Wat is de positie van onze militairen en van de commandant die opdracht geeft tot het gebruik van geweld? In hoeverre wordt een militair die een opdracht van een meerdere uitvoert, vrijgesteld van strafvervolg-ing als achteraf blijkt dat er onrechtmatig geweld gebruikt is? Ik heb deze vraag ook gesteld in de nota naar aanleiding van het verslag die wij op 13 februari ontvangen hebben, maar daarop onvoldoende antwoord gekregen.

Volgens de bewindslieden komt nog in 2009 een evaluatie van de aanbevelingen uit het rapport. Vanwege de opgetreden vertraging bij de behandeling van dit wetsvoorstel – een vertraging die overigens veroorzaakt is door de Kamer – vraag ik mij af hoe een en ander nu gepland staat. Ik vind een goede evaluatie belangrijker dan vasthouden aan een tijdschema. Ik hecht aan een goede uitvoering van deze wetswijziging. Wij hebben hier lang over gedaan. Collega Van Velzen zei terecht dat de wet stamt uit 1903. De commissie-Borghouts is ook al weer drie jaar geleden. Het is inmiddels 2009. Ik hecht aan een goede evaluatie en hoor graag van de bewindslieden wanneer wij die evaluatie kunnen ontvangen.

□

Minister **Hirsch Ballin**: Mevrouw de voorzitter. Collega Van Middelkoop en ik zijn blij dat vanavond dit wetsvoorstel kan worden behandeld. De schriftelijke voorbereiding ervan is in februari jongstleden afgesloten. Wij hopen dat de behandeling vanavond in uw Kamer ertoe zal leiden dat het wetsvoorstel spoedig in de Eerste Kamer aan de orde kan komen.

Wij zien het als een belangrijk wetsvoorstel, gelet op de huidige taken van de Nederlandse krijgsmacht. Zo-even werd dat door verscheidene sprekers onderstreept. Wat voor ons ligt, is de voltooiing van wat wij op ons hebben genomen ter uitvoering van de aanbevelingen van de commissie-Borghouts. De desbetreffende bepaling hebben wij zo geredigeerd dat zij precies aangeeft in welke omstandigheden, ook buiten de situatie die met de klassieke volkenrechtelijke terminolo-

Hirsch Ballin

gie als oorlog wordt aangeduid, een militair een beroep kan doen op een daartoe toegesneden rechtvaardigingsgrond.

De discussie spitste zich vanavond enigszins toe op het amendement van de heer Boekestijn. Verschillende leden van uw Kamer reageerden op de vraag of de in artikel 38, tweede lid, door de regering voorgestelde rechtvaardigingsgrond adequaat en passend is geformuleerd. Het antwoord van de zijde van regering daarop is zonder aarzeling: ja. Deze bepaling is goed geredigeerd. Met alle gevoel voor de sympathie die de heer Boekestijn tot uitdrukking bracht voor de militairen die hun werk moeten doen, kan ik zijn amendement niet als een bruikbare verbetering zien van het voor ons liggende wetsvoorstel. Het voorgestelde artikel 38, tweede lid, is glashelder. Het bevat een rechtvaardigingsgrond: een militair die geweld gebruikt in de rechtmatige uitoefening van zijn taak én handelt in overeenstemming met de voor de uitoefening voor die taak geldende regels is niet strafbaar. Daarmee wordt precies aangegeven waaraan in dit verband behoefte bestaat. In elke zaak zal de rechter moeten nagaan of de militair bij het desbetreffende geweldsincident geweld heeft gebruikt in overeenstemming met de geldende regels en, zoals gezegd, of dat is gebeurd in het kader van de rechtmatige uitoefening van zijn taak. Natuurlijk zal de rechter daarbij ook hebben na te gaan of voldaan is aan de vereisten van subsidiariteit en proportionaliteit.

Het amendement geeft een zodanige redactie dat het erop lijkt dat de heer Boekestijn de rechtvaardigingsgrond wil vervangen door een schulduitsluitingsgrond. Voor wat hij wil bewerkstelligen bij afwezigheid van schuld hebben wij in het algemene deel van het Nederlandse strafrecht iets opgenomen wat van toepassing is bij deze strafzaken. In het strafrecht is namelijk de mogelijkheid opgenomen om een beroep te doen op de afwezigheid van alle schuld. Juristen noemen dat AVAS. Voluit betekent dat dus: afwezigheid van alle schuld. Dat uitgangspunt is geldig voor het gehele strafrecht. Als de rechter in het concrete geval van oordeel is dat het de verdachte militair niet valt aan te rekenen dat hij geweld heeft gebruikt buiten de rechtmatige uitoefening van zijn taak en/of in strijd met de voor die taak geldende regels, omdat hij er in het desbetreffende geval van uit mocht gaan dat hij wel handelde conform de rechtmatige uitoefening van zijn taak enzovoorts, kun je inderdaad te maken hebben met afwezigheid van alle schuld. Dan is sprake van een verontschuldigbare dwaling omtrent het recht. Daarvoor hoeft je geen bepaling van bedoelde soort op te nemen. Voor het tot uitdrukking brengen van een rechtvaardigingsgrond en om aan te geven dat het handelen niet wederrechtelijk was, is het amendement van de heer Boekestijn eerder een verslechtering dan een verbetering.

De heer **Boekestijn** (VVD): Een verbetering zou het zijn als je het argument omdraait. Je kunt namelijk zeggen dat met dit amendement de rechter zal moeten motiveren waarom de desbetreffende militair geen redelijke afweging heeft gemaakt.

Minister **Hirsch Ballin**: Mevrouw de voorzitter. De rechter moet altijd gemotiveerd beslissen naar aanleiding van de namens de verdachte voorgedragen verweren. Ook dat ligt vast. Daarmee wordt dus voldaan aan wat

de heer Boekestijn met zijn interruptie tot uitdrukking wil brengen. Zoals gezegd, het voorgestelde artikel 38, tweede lid, is klip-en-klaar. Ik ontraad daarom aanneming van het amendement.

Ik wil vervolgens ingaan op hetgeen de heer De Roon aan de orde heeft gesteld. Hij sprak over de bijstand voor militairen. Onze ervaring is – ik zeg dit uitdrukkelijk mede namens collega Van Middelkoop – dat in die gevallen waarin zich geweldsincidenten voordeden, zeer zorgvuldig werd gewerkt. In februari van dit jaar heb ik samen met een van de procureurs-generaal en met de hoofdofficier van justitie die de militaire strafzaken behandelt, Afghanistan bezocht om mij te vergewissen van de manier waarop daar wordt gewerkt. Daar was ik ook in het gezelschap van de commandant van de Koninklijke Marechaussee die daar onder justitieel gezag en beheersmatig, als onderdeel van Defensie, de opsporingstaken uitvoert. In de gesprekken met de betrokkenen bleek eenduidig dat over en weer waardeering bestaat, zowel voor de zorgvuldigheid van de werkwijze van de opsporingsambtenaren onder gezag van het Openbaar Ministerie, als omgekeerd voor de militairen die, wanneer zich een geweldsincident heeft voorgedaan, met de vereiste transparantie meewerken aan het onderzoek.

Gelukkig is het zeer uitzonderlijk, maar het kan voorkomen dat een militair die aanvankelijk alleen als getuige van een incident wordt gehoord, op enig moment als verdachte moet worden aangemerkt. Tot nu toe hebben zich geen situaties voorgedaan waarin wij iets zouden moeten hebben wat doet denken aan de situaties in Nederland waarbij het verhoor moet worden gestopt totdat de advocaat er is. Mocht zich een ernstige situatie voordoen waarbij een verdergaand onderzoek nodig is, dan ligt het voor de hand dat dit onderzoek niet meer ter plekke plaatsvindt, maar op een andere locatie. In ieder geval beschikken de militairen in deze omstandigheden behalve over de zekerheid die zij ontlenen aan deze zorgvuldige werkwijze, over de supportstructuur van hun werkgever, van Defensie.

Ik zie dus geen aanleiding voor aanvullende voorzieningen. Integendeel, ik wil erop wijzen dat het goed is dat het merendeel van deze onderzoeken op deze wijze, die wordt gekenmerkt door vertrouwen in de wederzijdse zorgvuldigheid, kan worden afgedaan.

De heer **De Roon** (PVV): Dat zijn veel mooie woorden over de professionaliteit en de oprechte justitiële inzet van degenen die de onderzoeken doen.

Minister **Hirsch Ballin**: Zeker.

De heer **De Roon** (PVV): Dat wil ik helemaal niet betwisten. Mocht in een situatie de vraag rijzen of men met het onderzoek verder moet gaan zonder dat rechtsbijstand wordt verleend, dan zullen degenen die het onderzoek doen dat signaleren en dit onderzoek stopzetten totdat rechtsbijstand kan worden verleend. Dat zegt de minister. Als je echter redeneert vanuit de verdachte militair, is het juist omgekeerd. Dan is het namelijk de vraag of hij niet even moet stoppen met meewerken aan het onderzoek totdat hij een advocaat heeft kunnen raadplegen. Naar mijn idee moet hetgeen wij nu in Nederland in het strafprocesrecht introduceren, ook gelden voor de militair die in Afghanistan als

Hirsch Ballin

verdachte wordt aangemerkt en dan nog steeds betrokken wordt in gesprekken met de marechausee.

Minister **Hirsch Ballin**: Ik dank de heer De Roon voor deze verduidelijking van zijn vraag. Hij heeft het als het ware over een situatie daartussenin. Het is goed dat wij het erover eens zijn dat wij niet te maken hebben met een kwetsbare verdachte, zoals een minderjarige of iemand met een mentale beperking, zodat er van meet af aan een advocaat bij moet zijn. Daar doelt de heer De Roon niet op. Dat is helder.

Het is inderdaad denkbaar dat de zaak op een gegeven moment complexiteit laat zien. Dan is het zeker mogelijk dat de betrokken militair aangeeft dat hij wil dat de verhoren worden voortgezet met bijstand van een advocaat of pas nadat hij een advocaat heeft kunnen bellen. Daartoe bestaat zeker de mogelijkheid.

De heer **De Roon** (PVV): Dat is duidelijk, maar zoals de minister het nu beschrijft, ligt het initiatief nog steeds bij de militair zelf en wel zonder dat hij met een advocaat heeft kunnen overleggen. Het gaat er mij om dat deze vraag niet alleen maar moet liggen op de schouders van de individuele militair, die op dat moment alleen staat voor de juridische situatie waarin hij verzeild is geraakt. Die moet niet alleen op zijn schouders rusten. Hij moet op dat moment kunnen overleggen met een raadsman. Hij moet zich niet hoeven afvragen of hij een raadsman nodig heeft. Die moet gewoon beschikbaar zijn, lijkt mij.

Minister **Hirsch Ballin**: Dat hangt niet alleen van de individuele militair af. De commandant wordt in dit soort onderzoeken ook gehoord. Zoals ik in het eerste deel van mijn antwoord zei, is de supportstructuur aanwezig. Dat veronderstelt uiteraard – dat is een eis van professionaliteit aan de krijgsmacht als geheel – dat men meewerkt aan hetgeen de Koninklijke Marechausee onder justitieel gezag moet doen. Dat neemt niet weg dat de krijgsmacht er ook voor verantwoordelijk is dat de militair in zo'n situatie niet alleen staat. Dan zal ook zijn commandant erop kunnen wijzen dat het moment gekomen is om een advocaat te raadplegen.

Ik sla de overige opmerkingen niet mentaal over, maar omdat dat wat de heer Knops naar voren heeft gebracht de strekking had de hoofdlijn van het wetsvoorstel te onderschrijven en daar zijn argumenten bij te leggen, kan ik daarnaar slechts met instemming verwijzen. Dat gold trouwens ook voor wat mevrouw Van Velzen en mevrouw Eijsink naar voren hebben gebracht. Mevrouw Eijsink had echter nog een paar opmerkingen. Over de procedurele afhandeling heb ik al het nodige gezegd. De vraag of zich situaties kunnen voordoen, waarin al naar gelang de omstandigheden meer of minder zwaar moet worden getild aan het incident, kan inderdaad in het kader van de toepassing van het militair strafrecht en ook met deze bepaling als nu voorgesteld worden bezien.

Gevraagd is of de evaluatie niet een beetje vroeg komt. De evaluatie kan pas worden uitgevoerd als de wetgeving enige jaren heeft gewerkt. Dat maakt deel uit van de evaluatie van de niet-legislatieve aanbevelingen van de commissie-Borghouts. Als de wetgeving enige jaren heeft gewerkt, zullen wij ook het tijdstip kiezen voor de evaluatie van de werking van en de samenhang met de uitvoering van de andere aanbevelingen van de commissie-Borghouts.

Voorzitter. Daarmee heb ik gereageerd op de vragen die meer in het bijzonder door mij moesten worden beantwoord.

□

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter. Na de opmerkingen van mijn collega van Justitie wil ik er nog enkele aan toevoegen, want voor mij als minister van Defensie/werkgever is dit wetsvoorstel natuurlijk van groot belang. De Nederlandse krijgsmacht is immers een expeditie-naire krijgsmacht; militairen moeten vaak verder van huis en vaak ook onder moeilijke omstandigheden hun werk doen. Wij kennen daarvan inmiddels de ook intensieve beelden uit Afghanistan en ook elders in de wereld kan en wordt onze krijgsmacht ingezet in gebieden die onveilig zijn en waar actieve weerstand van lokale groeperingen tegen het bewerkstelligen van veiligheid, stabiliteit en ontwikkeling van de bevolking gepaard kan gaan met geweld tegen onze militairen. Om die reden moeten onze militairen er steevast op kunnen vertrouwen dat de kaders, de grondslagen voor het uitvoeren van hun missie helder en toereikend zijn. Daar praten wij in feite over met dit wetsvoorstel. Er mag geen enkele onzekerheid of onduidelijkheid bestaan over de rechtmatigheid van het gebruiken van geweld door militairen. Die duidelijkheid was er al. De Kamer weet dat, want dat hebben we vaak met elkaar besproken, maar na het rapport van de commissie-Borghouts was het verstandig om aan de resterende twijfel een einde te maken. Dat doen wij vandaag en het doet mij als politiek verantwoordelijk minister van Defensie deugd.

Aan het optreden door Nederlandse militairen in crisisbeheersingsoperaties gaat altijd internationale besluitvorming over het mandaat voor de operatie vooraf. Daarmee zijn de contouren voor de operatie internationaal afgebakend. Daarna volgt het nationale besluitvormingsproces over een eventuele inzet van de krijgsmacht bij dergelijke operaties en die is, zoals de Kamer weet, wettelijk verankerd in onze Grondwet.

In de nationale besluitvorming wordt ook de vraag naar de relatie tussen het mandaat en geweldsbevoegdheden betrokken. Het toetsingskader ex artikel 100 van de Grondwet schrijft ons dat voor. We hebben dat dan ook al vele malen gedaan. De geweldsbevoegdheden door Nederlandse militairen worden vastgelegd in specifieke op die concrete en militaire operatie toegesneden rules of engagement. Soms, zoals mevrouw Van Velzen aangaf, is het nog specifiek, namelijk gerelateerd aan bepaalde omstandigheden of misschien ook aan bepaalde eenheden die worden ingezet. Deze bevoegdheden worden ontleend aan de taken, doelstellingen en bevoegdheden van het betreffende mandaat. De geweldsbevoegdheden voor Nederlandse militairen worden uiteindelijk vastgesteld door de Commandant der Strijdkrachten en zijn een dienstvoorschrift in de zin van het militair strafrecht. Die geweldsinstructies vormen een belangrijk element bij het plannen en uitvoeren van operaties door onze militairen. Dat wordt ook mij telkens weer duidelijk als ik zelf word gebriefd over concrete operaties, en dat gebeurt heel vaak, zeker de laatste tijd. Bij de planning van elke operatie zijn de geweldsinstructies het kader. Er wordt als het ware afgevinkt of aan die instructies wordt voldaan. Dit kader is helder en zo wordt het in de praktijk ook door de militairen ervaren. Dat lijkt mij cruciaal.

Van Middelkoop

Het bestaande stelsel van strafuitsluitingsgronden biedt voldoende rechtsbescherming voor de militair die stelt conform zijn geweldsinstructies te hebben gehandeld. Dat was ook de conclusie van de commissie-Borghouts in 2006. De wettelijke verankering van de militaire geweldsbevoegdheden en de daarvoor benodigde strafuitsluitingen zijn goed op orde in de bestaande wetgeving. We zijn deze nu als het ware aan het perfectioneren.

De regering heeft met dit wetsvoorstel ook uitvoering gegeven aan de laatste aanbeveling van de commissie-Borghouts die nog moest worden uitgevoerd, de aanbeveling om de bestaande kaders nog verder te verduidelijken. Dat is van belang, allereerst, maar niet uitsluitend, voor onze militairen, maar natuurlijk ook voor het Openbaar Ministerie. Ik heb er overigens alle begrip voor dat de militaire vakbonden meerdere malen hebben opgeroepen om gevolg te geven aan de aanbeveling van de commissie-Borghouts waarover wij vandaag spreken. De rechtszekerheid van de militairen is zowel voor de bonden als voor de minister van groot belang, zeker als deze in het buitenland onder gevaarlijke omstandigheden worden ingezet. De heer Boekestijn en de heer Knops hebben daarop gewezen en ik ben het daar volstrekt mee eens.

Dit wetsvoorstel komt ook tegemoet aan de uitdrukkelijke wens van de Kamer. Ik herinner mij dat ik over dit onderwerp een paar debatten met mevrouw Eijnsink heb gevoerd. Als ik mij goed herinner, waren dat ook begrotingsdebatten. Ik neem aan dat dit ook voor haar een goed moment is.

In het wetsvoorstel wordt klip-en-klaar gesteld dat de militair die in de rechtmatige uitoefening van zijn taak en conform zijn geweldsinstructies handelt, niet strafbaar is. Het wetsvoorstel is overigens een product van vruchtbare samenwerking tussen Defensie en Justitie, die het afgelopen jaar ook op andere manieren heeft bijgedragen aan de verduidelijking van het toepasselijk rechtsregime op de inzet van de krijgsmacht. Het contact tussen de krijgsmacht en het Openbaar Ministerie is geïntensiveerd en geïnstitutionaliseerd. Veel leden hebben daarover ook gesproken. Het Openbaar Ministerie wordt voorafgaand aan uitzendingen geïnformeerd over de kaders en de grondslagen van missies en over de geweldsinstructies. Commandanten van eenheden voeren voorafgaand aan hun uitzending een gesprek met het Openbaar Ministerie in Arnhem. Zo wordt als het ware van beide kanten de gevoeligheid voor de materie gestimuleerd. Tijdens uitzendingen worden bezoeken georganiseerd aan het missiegebied voor leden van het Openbaar Ministerie. De minister van Justitie wees daar al op. Wij hebben hem zelfs in persoon een keer gefaciliteerd om als minister een bezoek te brengen aan dat gebied. Daar heeft hij ook op gewezen. Dat was voor hem zelf waardevol, maar ik vind het ook van belang dat de minister van Justitie, met zijn nauwe betrokkenheid bij de toetsing van het gedrag van militairen, met eigen ogen kan zien wat de omstandigheden zijn voor militairen en hoe zij werken.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Ik ga even terug naar de opmerking die de minister maakte over het gesprek met het Openbaar Ministerie over de rules of engagement en de geweldsinstructies. Is dat een uitwisseling van gedachten? Mag ik ervan uitgaan dat ook de mogelijkheid wordt gegeven voor het geval dat het Openbaar

Ministerie knelpunten ziet? Hoe moet ik mij zo'n gesprek voorstellen? Een van mijn vragen was hoe je kunt borgen dat het Openbaar Ministerie invulling kan geven wat betreft mogelijke knelpunten. Het is wel het Openbaar Ministerie dat er daarna verder over oordeelt.

Minister **Van Middelkoop**: Mevrouw Eijnsink weet dat Nederlanders doorgaans pragmatisch kunnen zijn als het echt nodig is. Ik heb zo-even in mijn verhaal al de gewone volgorde der dingen uitgelegd. De Commandant der Strijdkrachten krijgt de rules of engagement vaak internationaal aangereikt om deze verder te verwerken en te operationaliseren in memorandums, geweldsinstructies, enz. Dat is zijn verantwoordelijkheid, en niet die van het OM. Hij is ook niet verplicht om het OM daarover te raadplegen.

Het OM heeft er belang bij om te weten onder welk rechtsregime militairen worden ingezet in een concrete operatie. Met het oog daarop wordt het OM geïnformeerd over de rules of engagement en alle onderliggende normen. Als het Openbaar Ministerie op een gegeven ogenblik met juridisch geschoolde blik – maar onderschat ook de juristen van het ministerie van Defensie niet – een bepaalde ongerechtigheid ergens aantreft, ga ik er zonder meer vanuit, en daar komt het pragmatisme, dat er ongetwijfeld openheid zal zijn aan onze kant en bij de CdS om eventueel wijzigingen aan te brengen, maar dat is natuurlijk niet het primaire oogmerk van het informeren van het OM over het pakket aan regels die gelden voor de militairen. Kennis van de missie, het missiegebied en de operationele omstandigheden waarin onze militairen soms met geweld moeten optreden, bevordert het wederzijdse begrip tussen de krijgsmacht en het OM en versterkt de beoordelingsmogelijkheden van het OM. Dat is tot op heden een succesformule en ik ben daar zeer dankbaar voor, want dit brengt rust voor de militairen. Die verlangen zij voor hun rechtspositionele situatie, en terecht. De onafhankelijkheid van het OM staat daarbij nooit ter discussie. Stel je voor!

Ook ik als minister van Defensie vind die onafhankelijkheid cruciaal voor de krijgsmacht. Geweldsgebruik is altijd ingrijpend en de eis van legitimiteit is vanzelfsprekend en belangrijk. Ik heb wel eens gezegd: ook als wij op missie gaan, nemen wij de rechtsstaat en zijn eisen mee. Onafhankelijke toetsing en verantwoording zijn daar onlosmakelijk mee verbonden. De aanwezige Kamerleden zijn volgens mij allemaal wel eens in Uruzgan geweest, dus verplaatst u zich even naar het veld. Bij ieder afzonderlijk gevechtscontact wordt het geweldgebruik getoetst. De individuele militair is in die zin gewend aan het omgaan met de Koninklijke Marechaussee als die bij hem informeert en om rapport vraagt. Dat houdt ons en zeker de militairen scherp en bevordert ook het professioneel handelen van die militair als het moeilijk wordt.

We hebben in de praktijk laten zien dat goede samenwerking en onafhankelijkheid van het OM hand in hand kunnen gaan. Een voorbeeld hiervan vormen de onderzoeken naar een eigenvuur-incident in Uruzgan in januari 2008. In dat geval heeft zowel het OM als de Commandant der Strijdkrachten afzonderlijk met de eigen bevoegdheden onderzoek naar de feiten gedaan. Het onderzoek van het OM is ter plaatse uitgevoerd onder leiding van een in militaire zaken gespecialiseerde officier van justitie, vergezeld door medewerkers van het

Van Middelkoop

OM en de Koninklijke Marechaussee. De teams van de Commandant der Strijdkrachten en het OM hebben met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid, afspraken gemaakt over de uitvoering van beide onderzoeken. Dat heeft geleid tot een goede samenwerking. De resultaten van het onderzoek van de CdS zijn ter beschikking gesteld aan het OM. Het Openbaar Ministerie heeft bij de beoordeling van de gebeurtenissen naast het eigen onderzoek ook de resultaten van het onderzoek van de CdS betrokken. Zoals bekend heeft het OM op grond van de onderzoekbevindingen geoordeeld dat bij de desbetreffende incidenten geen sprake is geweest van strafbare feiten.

In de tweede plaats heeft Defensie sinds 2004 veel geïnvesteerd in een bredere kennismaking met de krijgsmacht voor leden van het OM. Ik zeg aan het adres van mevrouw Van Velzen dat ik geen reden zie om te twifelen aan het niveau van de benodigde en relevante kennis aan de zijde van het OM. Ook daar vindt een specialisatie plaats. Gelukkig maar, zeg ik als ministerie van Defensie. Volgens mij loopt dat heel goed.

Ik geef nog een paar voorbeelden van die goede samenwerking. Wij faciliteren werkbezoeken voor de procureur-generaal en de hoofdofficier van justitie aan onderdelen van de krijgsmacht in Nederland. Vervolgens wijs ik op het bijwonen door de procureur-generaal en de hoofdofficier van justitie van bijeenkomsten van het Beraad Operationele Commandanten onder leiding van de CdS. Zo krijgen zij echt een gevoel van die eigen wereld van de krijgsmacht. Dat is cruciaal om te oordelen in bijzondere situaties. Ik kan er ten slotte ook nog op wijzen dat gesprekken worden georganiseerd tussen leden van het OM en de uitgezonden operationele commandanten over uitzendervaringen. Dat was een aantal jaren geleden nog niet zo uitgewerkt, maar nu wel. Het doet me echt goed om hier te melden, met de minister van Justitie naast me, dat het goed loopt, dat het waardevol is en dat ik dat juist ook als werkgever voor mijn militairen voor de rechtspositie als cruciaal en positief ervaar.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Ik voel me enigszins uitgedaagd door de minister, want hij leest exact de tekst van pagina 5 en 6 van de nota van overleg voor. Die kende ik al van februari. Dank daarvoor! De minister zegt zelf dat het indertijd een uitstekende actie was. Dat ben ik met hem eens. De commissie-Borghouts stelde in het rapport voor om juist vanwege die positieve ervaringen meer gebruik te maken van quick reaction teams. In navolging daarvan heeft mijn fractie ook gevraagd om de instelling daarvan. De minister heeft op onze vragen afwijzend gereageerd. Nu de minister die tekst hier nog een keer helemaal neerlegt – wat ik zeer waardeer – kan ik het niet nalaten om mijn vraag nog een keer te stellen. De minister is hier heel positief over. Waarom wordt dan niet alsnog overwogen, ook naar aanleiding van het rapport van de commissie-Borghouts, om die quick reaction teams in te stellen?

Minister **Van Middelkoop**: Laat ik een begin van een antwoord geven, want u spreekt eigenlijk over de manier waarop mijn collega, de minister van Justitie, het Openbaar Ministerie organiseert. Zo nodig is hij natuurlijk bereid om zijn licht op de zaak te werpen.

De procedure. Wij hebben destijds een besluit genomen. Niet zonder reden leg ik na de schriftelijke

beantwoording nog een keer uit hoe het werkt en hoe bevredigend het werkt. Ik doe dat om duidelijk te maken dat ik geen aanleiding zie om het systeem, waarmee wij goede ervaringen hebben opgedaan, te veranderen. Ik heb als vragende partij in ieder geval niet de neiging om de minister van Justitie te zeggen dat het mij verstandig lijkt dat hij zich op een andere manier, via het Openbaar Ministerie, bezig gaat houden met de rechtsvervolging en onderzoeken van justitiële aard.

Laat ik u nog een keer provoceren: als u mij duidelijk kunt maken dat het niet goed loopt en dat die teams daarom moeten worden geformeerd, zijn zij wij beiden daarvoor ongetwijfeld gevoelig. Vooral nog zie ik echter geen aanleiding om de bestaande situatie te wijzigen.

Mevrouw **Eijsink** (PvdA): Voorzitter. Toch nog een keer mijn vraag. De minister is heel positief over de inzet van het quick reaction team. Dat was eenmalig. De vraag van de commissie-Borghouts was dan ook waarom wij die teams niet vaker inzetten. De minister schrijft op pagina 6 van de beantwoording dat de huidige werkwijze bij deze complexe incidenten kan blijven bestaan en tot tevredenheid leidt. Ik zou hem toch willen vragen om daar nog eens naar te kijken, zonder dat ik daarvoor de hele tekst hoeft voor te lezen.

Minister **Van Middelkoop**: Ik zou mij dan weer opnieuw in de details moeten verdiepen. Naar mijn overtuiging is de manier waarop in januari/februari 2008 is gehandeld geen voorbeeld van een quick reaction team. Er is wel "quick gereact" om maar eens een vreselijke anglicisme te gebruiken; mijn excuses aan de Stenografische Dienst. Ik dacht niet – en ik zie mijn ambtenaren instemmend knikken – dat toen het model is gebruikt dat oorspronkelijk in uw fractie leefde. Dat model hebben wij in de schriftelijke beantwoording en in de schriftelijke voorbereiding met argumenten weerlegd. Het ligt niet zwart-wit. Het is ook niet allemaal 100% duidelijk, maar op dit moment laten wij het Openbaar Ministerie functioneren zoals dat in Nederland gewoon is. Wij faciliteren het OM verder als militairen heel ver weg zijn. En dat loopt dus goed.

Mevrouw Eijsink vroeg naar de mogelijke rechtspositionele gevolgen in het geval een militair strafrechtelijk is vervolgd wegens vermeend onrechtmatig gebruik van geweld in een inzetgebied. Als ik het mij goed herinner, heeft de minister van Justitie al gezegd dat niemand sinds de bekende zaak van Eric O. als verdachte is aangemerkt, laat staan dat er iemand is vervolgd of veroordeeld. Overigens weet u ook dat Eric O. is vrijgesproken en daarna regulier bevorderd is. Tegen de heer Van Roon zeg ik ook maar meteen dat het onjuist is dat de militair een schietschijf is voor juristen. Daar is geen sprake van en dat beeld moet hij dan ook niet deze zaal in halen.

Terug naar mevrouw Eijsink. Als militairen voor het geweldsgebruik waarvoor zij terechtstaan, worden vrijgesproken, bijvoorbeeld omdat de rechter oordeelt dat het geweldsgebruik rechtmatig is, zal de militair hiervan rechtspositioneel geen gevolgen ondervinden. Het zou zeker ook strijdig zijn met mijn rechtsgevoel als dat wel het geval zou zijn. Ik spreek hierover nu als minister van Defensie, maar dat is niet zo heel bijzonder, want het doet zich in zekere zin voor in elk bedrijf. Als een medewerker problemen heeft met justitie, heeft dat dan repercussies voor zijn rechtspositie in zijn bedrijf.

Van Middelkoop

Dat is dus niet het geval voor de zaken die wij nu bespreken.

Tegen mevrouw Eijnsink zeg ik dat het belangrijk is om onderscheid te maken tussen aan de ene kant het strafrecht en aan de andere kant de rechtspositionele regelingen. Dat zijn gescheiden en te onderscheiden gebieden met eigen procedures en verantwoordelijkheden. Die moeten wij niet vermengen. Als werkgever maakt Defensie onafhankelijk van en ongeacht de uitkomst van het strafproces zelf een afweging. Defensie vormt zich dus zelfstandig een oordeel. Daarnaast wijs ik erop dat militairen die van mening zijn dat zij rechtspositioneel onrechtvaardig worden behandeld – dat is natuurlijk altijd mogelijk – bezwaar en beroep kunnen instellen, opdat de onafhankelijke rechter hierover een uitspraak kan doen. Ik denk al met al dat een nader onderzoek hiernaar niet nodig is. Ik heb althans geen indicatie dat dit gewenst zou zijn.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Hoor ik de minister ook zeggen dat niets hierover in het dossier van de desbetreffende persoon blijft? In het geval van Eric O. zit dus niets in zijn dossier wat ten onrechte is geweest, ook geen juridische bepalingen? Kortom: is zijn dossier, zoals ik het als niet-jurist maar even noem, gezuiverd?

Minister **Van Middelkoop**: Die term moet u volgens mij niet gebruiken. In de eerste plaats: Defensie gaat als werkgever natuurlijk niet over de inhoud van dossiers die het Openbaar Ministerie en welke jurist dan ook, opbouwt. Stel je voor, zeg! Het gaat erom of de werkgever, Defensie, extra maatregelen zou nemen van negatieve aard die de rechtspositie van de militair zouden ondermijnen op grond van het feit dat hij met justitie in aanraking is gekomen. Ik herhaal nog maar een keer dat dit, gelukkig, een casus is die zich niet of nauwelijks voordoet, omdat militairen tot op heden alleen als getuige in de zaak-Eric O. met de Koninklijke Marechaussee en met het OM in aanraking zijn gekomen en niet als verdachte. Mocht zich die situatie echter voordoen en mocht een militair de rechtsprocedure doorlopen en vervolgens worden vrijgesproken, dan is dat een intern strafvorderlijk traject waar Defensie in zekere zin buiten staat. Natuurlijk wordt gekeken naar de werkelijkheid van alledag. Ik kan mij best voorstellen dat ook de werkgever nog eens een keer kijkt hoe iemand in een bepaalde situatie heeft gehandeld. Dat hebben wij natuurlijk ook gedaan in de situatie die zich in januari 2008 voordeed. Wij hebben toen geconstateerd dat er fouten zijn gemaakt en dat wij daaruit lessen moeten trekken. Dat waren echter conclusies die wij of de CDS, trokken, maar die niet strafrechtelijk relevant waren. Dat kan zich dus wel voordoen, maar het simpele feit dat iemand met justitie in aanraking is gekomen heeft geen effecten voor zijn rechtspositie als militair.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): De minister maakt een verschil tussen het militaire dossier en het dossier persoonsgegevens. Stel: iemand wil buiten Defensie solliciteren, heeft de militaire loopbaan afgehandeld en gaat ergens anders solliciteren. Zegt de minister dan dat, als iemand getuige geweest is en/of verdachte en daarop vervolgens geen veroordeling heeft plaatsgevonden, omdat daarvoor geen grond was, dit niet meer in het dossier te vinden? Begrijp ik het nu goed dat dit dus uit het dossier wordt gehaald?

Minister **Van Middelkoop**: Ik hoop dat ik u begrijp, maar ik ga improviseren als ik antwoord geef op een dergelijk gedetailleerd niveau. Ik hoop dat mijn ambtenaren mij kunnen helpen voor de tweede termijn, want ik zou dat zo niet weten. De algemene lijn handhaaf ik echter. U voert nu weer een nieuwe casus op, namelijk van iemand die de militaire dienst verlaat. Uw vraag ging echter over hetgeen wij doen met een militair die met justitie in aanraking is gekomen. Is dat voor ons aanleiding om zijn rechtspositie te schaden? Nee.

De heer **Knops** (CDA): U had het over justitiële dossiers. Uw antwoord daarop is volstrekt helder. Er is echter ook nog iets als een personeelsdossier, dat elke militair heeft. De vraag is dus of in zo'n dossier nog restanten overblijven als iemand wordt ontslagen van rechtsvervolgging dan wel wordt vrijgesproken.

Minister **Van Middelkoop**: Neen, maar dat zeg ik ... ik begreep mijn ambtenaar even verkeerd. Ik reageer daar even niet op, want nogmaals, nu heb ik het over details. Ik zal kijken of ik er in tweede termijn antwoord op kan geven. Dit vereist zorgvuldigheid, omdat het raakt aan de rechtspositie van militairen. Het doet echter allemaal niets af aan de hoofdlijn van mijn beantwoording van de algemene vragen van mevrouw Eijnsink.

Dan kom ik op de laatste vraag van mevrouw Eijnsink, over de Nederlandse militair die – zo zei zij dat volgens mij letterlijk – schouder aan schouder vecht met een buitenlandse militair. Dat is geen bijzondere situatie; kijk maar naar Afghanistan, daar werken wij internationaal. Om bij het voorbeeld te blijven: ook hiervoor geldt dat zij in beginsel beiden werken onder dezelfde rules of engagement, al weet mevrouw Eijnsink even goed als ik dat er "caveats" – voorbehouden – kunnen zijn die nationaal verschillen. Een rechter zal daarmee rekening houden. De Nederlandse rechter oordeelt naar Nederlands recht. Als de CDS, de Commandant der Strijdkrachten, de rules of engagement operationaliseert, daaraan een aantal voorbehouden verbindt en vervolgens aan bijvoorbeeld de NAVO meldt, is dat natuurlijk relevant voor de Nederlandse rechter.

Ik heb inmiddels een antwoord op de vraag van de heer Knops gekregen. Dat is nog eens snel werk, ik hoop dat ik het kan lezen. In het persoonsdossier bevindt zich ... ja, dan moet men wel leesbaar schrijven! Ah, ja ... bevindt zich het strafdossier op geen enkele wijze. Is het zo goed voorgelezen? Ik zie dat dit het geval is. Het zijn echt twee gescheiden systemen.

Dan nog een vraag die volgens mij op het terrein van de minister van Justitie ligt, maar ik verheug me zo, collega Hirsch Ballin, dat ik eindelijk ook eens wetgeving heb, dat ik mij verstout om die vraag toch te beantwoorden. De vraag was of bij het nieuwe artikel 38, lid twee, in de zinsnede "en" staat of "of". Ik hoor net van mijn collega dat die vraag al beantwoord is en dat hij heeft gezegd dat er echt "en" staat. Daar ben ik het mee eens, dus de eenheid van regeringsbeleid is gehandhaafd. Dan ben ik klaar met mijn beantwoording.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Voorzitter. Of ik heb echt niet opgelet, maar volgens mij is mijn vraag nog niet beantwoord over overleg met de militaire vakbonden over mogelijke situaties.

Minister **Van Middelkoop**: Excuus, maar dat is

Van Middelkoop

geïmpliceerd in mijn antwoord. Ik ben altijd bereid om met de vakbonden te spreken. Overigens gaan wij zelf over wetgeving, want daar hebben we het hier over, en de uitvoering daarvan. Aangezien ik geen probleem zie van het type waar mevrouw Eijnsink over sprak, zie ik ook niet in waar ik met de vakbonden over zou moeten spreken. Als ik via mevrouw Eijnsink of over haar hoofd heen de vakbonden moet inviteren om mij situaties aan te reiken waarin zich inderdaad problemen aandienen met rechtspositionele effecten, dan ben ik daar altijd voor beschikbaar, maar mij zijn deze niet bekend. Ik heb er van tevoren naar laten vragen, want ik wist dat mevrouw Eijnsink met deze vragen zou komen. Dit is het antwoord.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Voorzitter. Dat vind ik toch echt iets te simpel. Wij behandelen één keer in de zoveel jaren een wijziging van deze wet. Let wel, de laatste is van 2003. We weten allemaal dat we in Afghanistan met deze situaties te maken kunnen hebben, te maken zouden kunnen hebben of te maken kunnen krijgen. Ik zou de minister toch met klem willen vragen om hier eens over na te denken. Dit is de situatie die nu ontstaan is. Dit is de situatie waar wij nu over spreken. Ik nodig de minister uit om met de militaire vakbonden een gesprek hierover te voeren – ik denk namelijk dat daar wel aanleiding toe zou kunnen zijn – en om de Kamer daar vervolgens over te informeren.

Minister **Van Middelkoop**: Nu moeten we elkaar serieus nemen. U zegt dat u denkt dat er aanleiding zou kunnen zijn. Is dat een soort algemene opmerking? Of hebt u concrete aanwijzingen? Dat zou ik dan namelijk betwisten. Als het zo is, dan sta ik daar natuurlijk open voor. U kent de militaire vakbonden even goed als ik. Die zijn zeer assertief, juist als er rechtspositionele problemen zijn. Ik heb al gesproken over mijn eigen rechtsgevoel. Stel dat de werkgever iemand een douw zou geven op verkeerde gronden, om het maar even heel simpel te zeggen, dan weten de militaire vakbonden mij heel snel te vinden en zullen ze mij ook benaderen. Ik heb geen agenda om over te praten.

Mevrouw **Eijnsink** (PvdA): Voorzitter. Laat duidelijk zijn dat wij dit wetsvoorstel nu behandelen. Naar aanleiding van dit wetsvoorstel en deze wijziging wil ik de minister toch vragen om in contact te treden met de bonden en om hierover het gesprek met ze aan te gaan, zonder dat ik dat hier expliciteer. Ik denk dat er reden is om dat wel te doen en om de Kamer daar vervolgens over te informeren. Als de minister zelf vindt dat het niet nodig is, dan kan hij na het gesprek met de militaire vakbonden de Kamer daarover informeren, maar dit is het moment. Dit moment krijgen wij niet over een jaar of twee weer terug. Daarom wil ik het aangrijpen en daarom nodig ik de minister van harte uit, hier toch serieus op in te gaan. Ik neem de minister zeer serieus.

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter. Laten we het dan zo afspreken. Ik hoef niets terug te nemen van wat ik heb gezegd. Ik vind dat er geen aanleiding is op dit punt om zorg uit te spreken. Dat zeg ik ook als werkgever van die militairen. Zo gaan wij niet met militairen om. Als het echter leeft bij mevrouw Eijnsink, bij een lid van deze Kamer, dan wil ik op haar gezag best bij de bonden informeren of zij voorbeelden hebben van dit soort

situaties. Als dat het geval is, heeft mevrouw Eijnsink een punt. Dan zal ik dat repareren.

De heer **De Roon** (PVV): Ik heb aan de minister van Defensie nog iets te vragen over de situatie waarin een militair ineens verdachte is geworden in het kader van geweldpleging, bijvoorbeeld in Afghanistan, in Tsjaad of in een ander land ver weg. Hij is net verdachte geworden. Nu gaat het mij om de eerste uren of dagen dat hij als verdachte wordt aangemerkt en gehoord wordt door de marechaussee. Ik heb de minister gevraagd of er adequate bijstand is voor die militair, of hij een advocaat moet verlangen en inschakelen. De minister heeft gezegd dat er van de kant van de werkgever, van de kant van Defensie dus, een bepaalde structuur is die de militair bijstaat in zo'n situatie. Kan de minister kort uitleggen hoe dat nu precies werkt? Wie gaat die militair daarover adviseren?

Minister **Van Middelkoop**: Volgens mij heeft de minister van Justitie deze vraag uitvoerig behandeld, en terecht ook, want ze ligt op zijn terrein. Ik ga niet over de organisatie van het OM of over het gezag van de Koninklijke Marechaussee. Ik kan hooguit nog eens herhalen – dan kom ik meer op mijn eigen terrein – dat als gevolg van de aanbeveling van de commissie-Borghouts in dit soort situaties ook de commandant van de militairen als getuige wordt gehoord. Daar zit ook een element van bescherming in die de commandant kan bieden voor de individuele militair. Ik begrijp de zorg van de heer De Roon wel, maar dat is als het ware in de afspraken opgenomen. Alles wat de minister van Justitie heeft gezegd over de mogelijkheid van het overbrengen naar Nederland en de tussenconstructie dat een advocaat telefonisch een rol kan spelen, is vastgelegd in de regels. Op basis van mijn verantwoordelijkheid ben ik ervan overtuigd dat de rechtspositie van de militairen op dat punt goed is geregeld. Ik voeg er nogmaals aan toe dat er tot op heden, na de bekende zaak-Eric O., geen militairen als verdachten zijn aangemerkt tijdens een missie. Wij praten tot op heden dus gelukkig over een redelijk academische situatie.

De heer **De Roon** (PVV): Dat is een doodoener, want dat kan morgen anders zijn. Dat weet u net zo goed als ik.

Minister **Van Middelkoop**: Daar hebt u gelijk in.

De heer **De Roon** (PVV): Daar schieten wij dus niet zo veel mee op. Ik hoor u zeggen dat de commandant als getuige wordt gehoord en dat dit een element van waarborg bevat voor de militair die verdachte is. Ik hoor u echter niet zeggen dat de commandant met de militair die verdachte is, overlegt over de vraag of het verstandig is om nog mee te werken aan het onderzoek nu hij in de knoei zit en of hij een advocaat moet inschakelen. Dat hoor ik u allemaal niet zeggen. Ik krijg nog steeds de indruk dat die militair – de militair van de heer Bokestijn die 48 uur niet heeft geslapen en 24 uur niet heeft gegeten – er op dat moment, in die eerste uren en dagen, even helemaal alleen voorstaat.

Minister **Van Middelkoop**: Ik waardeer uw poging om het ook nog eens te dramatiseren, maar, nogmaals, nog geen enkele militair is tijdens een missie als verdachte

Van Middelkoop

aangemerkt. Ik moet dus spreken vanuit de algemene regels en niet vanuit ervaring. Gelukkig maar. Ik heb de humaniteit van de Koninklijke Marechaussee, ook al heb ik er geen gezag over, zo hoog dat ik geloof dat deze een militair die bekaf is na 24 uur in het veld en die zwaar onder de indruk is van de ervaringen, onmiddellijk als getuige gaat behandelen. Dat zal op een ontspannen manier gebeuren. Verder heb ik niet zo veel toe te voegen aan hetgeen de minister van Justitie hierover heeft gezegd.

De **voorzitter**: Wij moeten oppassen dat wij onszelf niet herhalen.

De heer **De Roon** (PVV): Dat wil ik ook zeker niet, voorzitter. Ik concludeer wel dat in de bijstand aan militairen in dergelijke situaties nog niet is voorzien.

De heer **Boekestijn** (VVD): Uw opmerking over dramatiseren vind ik eigenlijk toch ernstig. Ik wil het namelijk wel dramatiseren. De kern van de zaak is dat het wel gebeurt dat militairen 24 uur in touw zijn.

De **voorzitter**: Wij moeten niet de discussie overdoen, mijnheer Boekestijn.

De heer **Boekestijn** (VVD): Dit is een heel belangrijk punt. Dat betekent namelijk dat een militair zich soms buiten zijn schuld niet aan een geweldsinstructie kan houden, door dit soort specifieke omstandigheden. Als u mijn amendement niet overneemt, minister – het is duidelijk dat dit het geval is – blijft die situatie bestaan. Specifieke omstandigheden zijn wel degelijk heel belangrijk. Dit is niet zomaar een levensterrein.

Minister **Van Middelkoop**: Nu moet u niet via een omweg met een ingewikkelde beweging vanuit een ander onderwerp weer bij uw amendement komen, mijnheer Boekestijn. De minister van Justitie en sommige collega's van u hebben dat vrij krachtig ontraden. Ik heb daar niets aan toe te voegen of af te doen. Wij spraken zo-even over de situatie ter plekke. De algemene regel is dat er na elk gevechtscontact een gesprek plaatsvindt met leden van de Koninklijke Marechaussee. Dat is voor militairen misschien geen routine, maar zij zijn vertrouwd met de situatie. Zij worden er ook op voorbereid. Het zit in hun gereedstellingsperiode. Het OM in de hoedanigheid van de Koninklijke Marechaussee is in die zin ook helemaal geen vreemde of bedreigende figuur. Het zal ongetwijfeld per situatie verschillen. Het beeld was zo-even alsof de militair bekaf en nog zwaar onder de indruk zo ongeveer bij de poort onmiddellijk in een justitieel gevaarlijke situatie zou worden gebracht. Dat is niet de werkelijkheid. Niemand is op dit moment als verdachte aangemerkt geweest.

De **voorzitter**: Ik dank u wel, minister. Dit punt hebben wij nu echt behandeld. Ik zie dat de heer Boekestijn en de heer De Roon nog behoefte hebben aan een tweede termijn.

□

De heer **Boekestijn** (VVD): Voorzitter. Ik dank de ministers voor hun antwoorden en voor het feit dat zij

begrijpen dat mijn streven voortkomt uit een behoefte om de rechtszekerheidspositie van de militairen te versterken. Op mijn amendement is veel kritiek gekomen, van alle partijen. Er is met name naar voren gebracht dat de redelijkheidstoets altijd al zou bestaan. Ik heb vijf argumenten waarom ik mijn amendement handhaaf. Het eerste argument is dat wij, ook al zou de redelijkheidstoets bij rechters altijd bestaan, niet altijd zeker weten hoe deze zal worden toegepast. Mijn tweede argument is, ook in reactie op mevrouw Van Velzen, die vraagt waarom ik dat dan niet bij wetgeving op alle terreinen doe, dat het hier een zeer specifiek geval betreft. Ik vind dat militairen die opereren in den vreemde dit amendement verdienen.

Van mijn derde argument, dat ik al heb genoemd, is de minister van Justitie niet onder de indruk. Ik handhaaf het wel. Met mijn amendement zal de rechter moeten motiveren waarom militairen zelf geen redelijke afweging hebben gemaakt. Mijn vierde argument is het volgende. De minister kwam met het argument dat wij AVAS al hebben, de algemene ongeschreven strafuitsluitingsgrond. In een arrest is die algemene ongeschreven strafuitsluitingsgrond AVAS ontstaan. Het moet dan gaan om handelen zonder enige schuld. Vereist is dat alle strafrechtelijk relevante schuld ontbreekt en dat het in zoverre gaat om een bescheiden aanvulling op het schuldbeginsel. Minister, dat is veel minder dan mijn wens om rekening te houden met specifieke feiten en omstandigheden. Ik vind AVAS dus een onvoldoende verweer om mijn amendement tegen te houden.

Dan kom ik op mijn laatste argument. De oude wijziging, die van het kabinet, geeft de rechter niet de ruimte om in te gaan op specifieke omstandigheden. Het is nu gewoon te eng geformuleerd. De rechter heeft niet de kans om te oordelen over specifieke omstandigheden. Om die redenen handhaaf ik mijn amendement.

□

De heer **De Roon** (PVV): Voorzitter. Ik heb dit in eerste termijn al een beetje laten doorschemeren, maar ik wil nadrukkelijk vermelden dat ik het wetsvoorstel op zich een verbetering vind. Ik zal mijn fractie dan ook adviseren om het wetsvoorstel te steunen. Ik ben echter nog helemaal niet gerust over de kwestie van de bijstand aan de militair die in dat verre land ineens terechtkomt in een situatie waarin hij als verdachte wordt aangemerkt. Daar hebben we niet een advocaat om de hoek en de advocaat wordt ook niet vanzelf eerst bij de militair gebracht voordat er met hem verder wordt gesproken. Ik vind dat er in die situatie verbetering moet komen en daarom dien ik de volgende motie in.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat adequate en tijdige rechtsbijstand aan militairen, verdacht van strafbare feiten gepleegd in het kader van geweldgebruik, gewenst is;

verzoekt de regering, te komen met nadere voorstellen over hoe zij een onafhankelijke en deugdelijke advisering

De Roon

van die militairen over het inschakelen van rechtsbijstand zal realiseren en waarborgen,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**: Deze motie is voorgesteld door het lid De Roon. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 8 (31487).

Wij wachten even tot de ministers over de tekst van de motie beschikken.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

□

Minister **Hirsch Ballin**: Mevrouw de voorzitter. De heer Boekstijn handhaaft zijn amendement. Wij ontraden het amendement. Ik heb de vijf argumenten die hij naar voren heeft gebracht om het te handhaven, goed gehoord. Wat hij zegt over de redelijkheidstoets, de afwezigheid van alle schuld en de moeilijkheden van het opereren in den vreemde met vreemde militairen nabij, brengt hem op een ander spoor. Hij wil met zijn amendement een ander spoor volgen dat echt niet is aan te raden, ook niet vanuit het oogpunt van de militairen. Er is een verschil tussen rechtvaardigingsgronden en schulduitsluitingsgronden. Wat het wetsvoorstel doet, is bepalen dat er geen sprake is van onrechtmatig gedrag. Daarom heet het ook een rechtvaardigingsgrond indien een militair in de rechtmatige uitoefening van zijn taak optreedt in overeenstemming met de daarvoor geldende regels. Als een militair en iemand die daarover moet oordelen, zich de vraag stellen wat er aan de hand is, dan is wat de heer Boekstijn wil ook te weinig, namelijk zeggen: wij excuseren hem, er is geen schuld, dit is een schulduitsluitingsgrond.

In het Wetboek van Strafrecht, evenals het Wetboek van Militair Strafrecht, moet een duidelijke lijn worden getrokken wat betreft de vragen wat rechtmatig gedrag is en wat niet, en wanneer er sprake is van een rechtvaardigheidsgrond. Dat is de lijn van het wetsvoorstel. Niet alleen moeten wij de rechtvaardigingsgronden en de schulduitsluitingsgronden dan ook uit elkaar houden, maar het zou ook geen verbetering zijn om de rechtvaardigingsgrond door de schulduitsluitingsgrond van de heer Boekstijn te vervangen, gemeten naar de doelstellingen van het wetsvoorstel en naar wat de militairen mogen verwachten van het militair strafrecht.

Dan kom ik op het punt van de afwezigheid van alle schuld. Als de rechter vervolgens tot de bevinding komt dat de militair weliswaar buiten zijn boekje ging, maar daarvoor onder de gegeven omstandigheden geen verwijt kan worden gemaakt omdat hij heeft gehandeld in de verontschuldgbare onbewustheid over de onrechtmatigheid van die gedraging, dan hebben wij te maken met een situatie die wij kennen uit de vaste jurisprudentie, waar geen mens die te maken heeft met het Nederlandse strafrecht, aan twijfelt. Dan leidt dat namelijk tot de toepassing van de schulduitsluitingsgrond "afwezigheid van alle schuld".

Dan kom ik op het punt van de motiveringsplicht. Als de verdachte of zijn advocaat een verweer voordraagt, dan leidt dat ertoe dat een rechter daarop gemotiveerd beslist. Uiteraard heb ik er geen enkele twijfel over dat de heer Boekstijn militairen in moeilijke omstandighe-

den een warm hart toedraagt. Dat geldt voor ons ook. Het is belangrijk, mede voor de geloofwaardigheid van de Nederlandse krijgsmacht, dat er heldere normen zijn. Defensie heeft daar het nodige aan gedaan, ook lerend van de ervaring van de geweldsinstructie en dergelijke. De samenwerking met de opsporingsambtenaar en het OM is op orde. De rechtvaardigingsgrond uit het wetsvoorstel halen, is echt geen goed idee. Zoals ik al zei in eerste termijn, met alle sympathie voor wat de heer Boekstijn probeert te behartigen, het is niet het goede middel. Als hij het amendement handhaaft, dan moet ik het dus ontraden, want ik geloof niet dat het een goed amendement is.

Ik kom op het punt dat door de heer De Roon is aangesneden. Naar aanleiding van de voorbereiding van dit wetsvoorstel is inmiddels het volgende vastgelegd, waar de personeelsvereniging ook over is geïnformeerd door de Hoofddirectie personeel van mijn collega. Personen die worden verdacht van het plegen van een ernstig strafbaar feit, waarvoor dus voorlopige hechtenis is toegelaten en waar de heer De Roon kennelijk aan dacht, worden in de gelegenheid gesteld voor het verhoor met een advocaat te overleggen. Dat overleg kan onder omstandigheden ook telefonisch plaatsvinden. Het OM hanteert ook de dienovereenkomstige instructie dat daartoe de gelegenheid moet zijn. Ik meen dat daarmee volledig voldaan wordt aan hetgeen de heer Roon met zijn motie wilde bewerkstelligen. Ik kan mij voorstellen dat dit voor hem elke rest van onduidelijkheid heeft weggenomen.

De heer **De Roon** (PVV): Ik denk toch dat wij nog niet zo ver zijn. Het gaat mij namelijk niet om "militair, hier hebt u een kwartje; u kunt een advocaat gaan bellen". Het gaat mij erom dat een militair op dat moment iemand moet hebben die aan zijn kant staat, die in ieder geval onafhankelijk is en die hem adviseert over de vraag of een advocaat moet worden ingeschakeld of niet.

Minister **Hirsch Ballin**: Met hetgeen ik zojuist heb gezegd, wil ik absoluut niets afdoen aan hetgeen ik in eerste termijn heb gezegd. Op dat moment geldt namelijk dat de commandant of degenen die daarmee zijn belast op de situatie ter plekke, daar zorg voor dragen. Ik geloof dat de heer De Roon met het kwartje – nog even afgezien van de invoering van de euro – iets te geringschattend heeft aangeduid wat wij bedoelen met deze toezegging van gelegenheid tot contact met de advocaat.

De heer **De Roon** (PVV): Voorzitter ...

De **voorzitter**: U moet met een nieuw argument komen, want wij moeten niet in herhaling vervallen.

De heer **De Roon** (PVV): Ik heb zeker een nieuw argument. Wij komen er nu op uit dat de militaire structuur er wel voor gaat zorgen dat die militair goed wordt geadviseerd over de vraag of een advocaat moet worden ingeschakeld. Wij kunnen toch niet voorbijgaan aan het feit dat de militaire structuur, bijvoorbeeld de commandant van de betrokken militair tijdens de actie waarbij het mogelijk fout is gegaan, daar zelf een verantwoordelijkheid in heeft. Je kunt er niet van uitgaan dat die militaire commandant geheel onafhankelijk en onpartijdig zal adviseren aan deze militair.

Hirsch Ballin

Minister **Hirsch Ballin**: Nee, maar het hoeft ook niet om de commandant te gaan. Ook het OM hanteert deze werkwijze. Dat is de ene kant van de zaak. De andere kant omschreef ik zojuist als "supportstructuur". Zeker, de commandant speelt daarin een rol, maar als behoefte is aan meer dan alleen telefonisch contact met een advocaat in Nederland, is er ook de mogelijkheid van de aanwezigheid van een officier-raadsman in het uitzendgebied. Dat is uitdrukkelijk gedeeld met de personeelsvertegenwoordiging. De officier-raadsman is ter plekke en kan die rol ook vervullen in dit soort zaken. Ik denk dat er geheel adequaat is voorzien in het wegnemen van de zorg die de heer De Roon tot uitdrukking wilde brengen. Als ik hem niet kan overtuigen, zit er uiteraard niets anders op dan dat ik de aanneming van zijn motie ontraad. Ik denk eigenlijk dat ik daarvoor voldoende argumenten heb gegeven. Ik hoop dat de heer De Roon daaraan vertrouwen wil schenken.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de bewindslieden voor de beantwoording. Volgende week dinsdag wordt over het wetsvoorstel gestemd.

Sluiting 21.47 uur

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

De volgende koninklijke boodschappen

Wijzigingen van de Pensioenwet in verband met het uitbreiden van de werkingssfeer voor ondernemingspensioenfondsen - 32141
minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Donner J.P.H. - 22 september 2009
Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

Goedkeuring van het op 26 september 2008 te Londen totstandgekomen Verdrag tussen de Regering van het Koninkrijk der Nederlanden en de Regering van het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot het vermijden van dubbele belasting en het voorkomen van het ontgaan van belasting met betrekking tot belastingen naar het inkomen en naar vermogenswinsten, met Protocol en Onderlinge Overeenkomst - 32145
staatssecretaris van Financiën, Jager de J.C. - 23 september 2009
Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

Wijziging van de Wet participatiebudget en de Wet educatie en beroepsonderwijs in verband met een tijdelijke verlenging van de oormerking educatie en de bestedingsverplichting bij roc's - 32146
staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Bijsterveldt-Vliegenthart van J.M. - 23 september 2009
Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

De volgende brieven

Verslag van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (Razeb), van 14 en 15 september 2009 - 21501-02-923
minister van Buitenlandse Zaken, Verhagen M.J.M. - 18 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Geannoteerde agenda voor de Eurogroep en informele Ecofin van 1 en 2 oktober 2009 - 21501-07-672
minister van Financiën, Bos W.J. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Fiche: Mededeling inzake de productiemethode voor EU-statistieken: een visie voor de komende tien jaar - 22112-926
staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Timmermans F.C.G.M. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Fiche: Richtlijn inzake laboratoriumtests - 22112-927
staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Timmermans F.C.G.M. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Albanië/Verzoek van de Raad aan de Commissie om het schrijven van een advies - 23987-100
minister van Buitenlandse Zaken, Verhagen M.J.M. - 18 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Voortgangsrapportage Reparatieplan Hoge Flux Reactor te Petten - 25422-71
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Verslag van de toetsingsconferentie van het Gezamenlijk Verdrag inzake de veiligheid van het beheer van bestraalde splijtstof en inzake de veiligheid van het beheer van radioactief afval - 25422-72
minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Cramer J.M. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Nederlandse inzet voor de twaalfde zitting van de VN-Mensenrechtenraad van 14 september tot en met 2 oktober 2009. - 26150-79
minister van Buitenlandse Zaken, Verhagen M.J.M. - 17 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

IWI meerjarenplan 2010 - 2013 en jaarplan 2010 - 26448-412
minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Donner J.P.H. - 21 september 2009
Rondgezonden en gepubliceerd

Voortgang m.b.t. de onderwerpen over gelijke behandeling van mensen met een handicap of chronische ziekte - 29355-40
staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,